

VIINIKANLAHTI

RAKENNETUN YMPÄRISTÖN SELVITYS

Asemakaavamuutos nro 8755

PIRKANMAAN MAAKUNTAMUSEO

ANNA LYYRA-SEPPÄNEN | PIRKANMAAN MAAKUNTAMUSEO 2019

VIINIKANLAHTI

Rakennetun ympäristön selvitys

Anna Lyyra-Seppänen
2019

Tampereen kaupunki/Kaupunkiympäristön suunnittelu

asemakaava 8755
ID 3 249 076

PIRKANMAAN MAAKUNTAMUSEO

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1. Työn sisältö ja tavoitteet	1
1.2. Alueen lähtötiedot	3
2 HISTORIA	6
2.1. Rantapeltoja ja kulkureittejä	6
2.2. Teollisuus ja muuttuva rantaviiva	8
2.3. Jätevedenpuhdistamon aika	17
2.4. Tampereen soutu- ja melontakeskus	21
2.5. Rannan vihreä vyöhyke	22
2.6. Teollisuusalueesta toimistoiksi	27
3 RAKENNUSKANTA	28
3.1. Selvitysalueen rakennuskanta	28
3.2. Lähialueen rakennuskanta ja kaupunkikuva	30
4 YHTEENVETO	31
4.1. Selvitysalueen arvot	31
4.2. Lähivaikutusalueen arvoista	32
4.3. Alueen vaalittavat ominaispiirteet ja muutoskestävyys	32
Arvokartta	34
LIITTEET	
Selvitysalueen rakennuskanta, inventointikortit	35
Lähivaikutusalueen rakennuskanta, inventointikortit	66
LÄHTEET	75

1 JOHDANTO

1.1. Työn sisältö ja tavoitteet

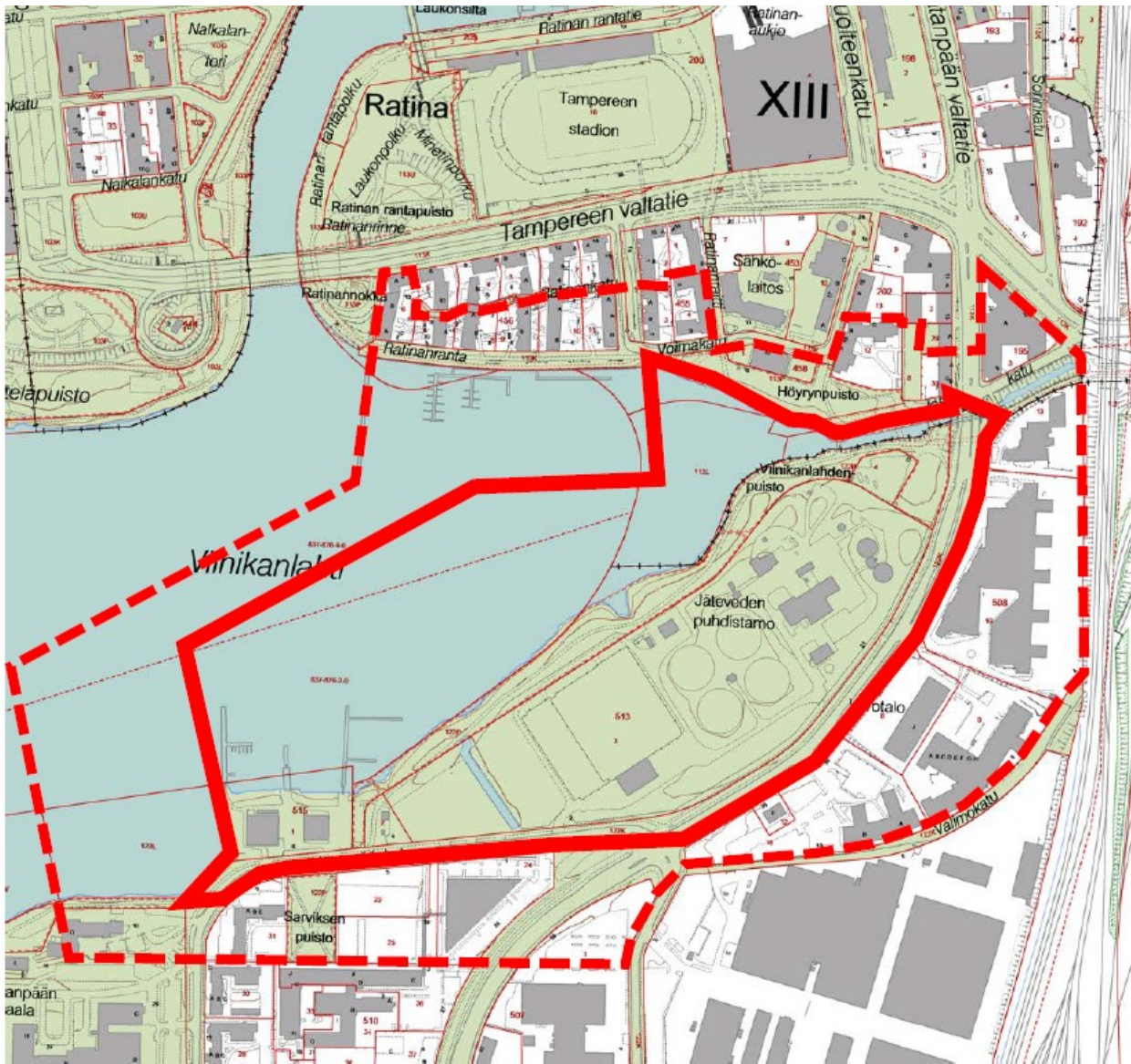
Viinikanlahden alue on Tampereen kaupungin asemakaavoitusohjelman kohteena vuosille 2022-2023. Tämä rakennetun ympäristön selvitys on laadittu lähtöaineistoksi asemakaavamuutoksen nro 8755 valmistelulle. Työssä selvitetään asemakaavamuutosalueen ja siihen välittömästi liittyvän lähivaikutusalueen rakennetun kulttuuriympäristön ominaispiirteet ja alueen käyttöhistoria sekä tutkitaan alueeseen liittyvät kulttuurihistorialliset arvot. Selvitys käsittää koko alueen historian ja nykytilan kuvauksen sekä rakennus-/rakennekohtaisen tarkastelun ja kulttuurihistoriallisten arvojen määrittelyn. Myös selvitysalueen lähialueen merkittävät kokonaisuudet ja kaupunkikuva huomioidaan osana inventointia. Selvityksessä arvioidaan rakennusten ja alueen muutoskestävyyttä ja esitetään toimenpidesuosituksia rakennetun ympäristön arvojen säilymiseksi ja huomioimiseksi.

Tässä selvityksen loppuraportissa luvussa 1 esitetään selvitysalueen lähtökohtina selvitysalueen kaavoituksellinen tilanne ja asema rakennetun kulttuuriympäristön alueellisissa ja valtakunnallisissa arvotuksissa. Luvussa 2 esitetään teemoittain alueen historia ja rakentuminen. Luvussa 3 eritellään rakennuskannan ominaispiirteet selvitysalueelta ja lähivaikutusalueelta. Luvussa 4 esitetään yhteenvedona selvitysalueen keskeiset piirteet ja kulttuurihistorialliset arvot sekä esitetään toimenpidesuositukset niiden säilymiseksi. Selvityksen aineisto on tallennettu myös Pirkanmaan maakuntamuseon Siiri-tietojärjestelmään, johon tilaajalla on selausoikeus.

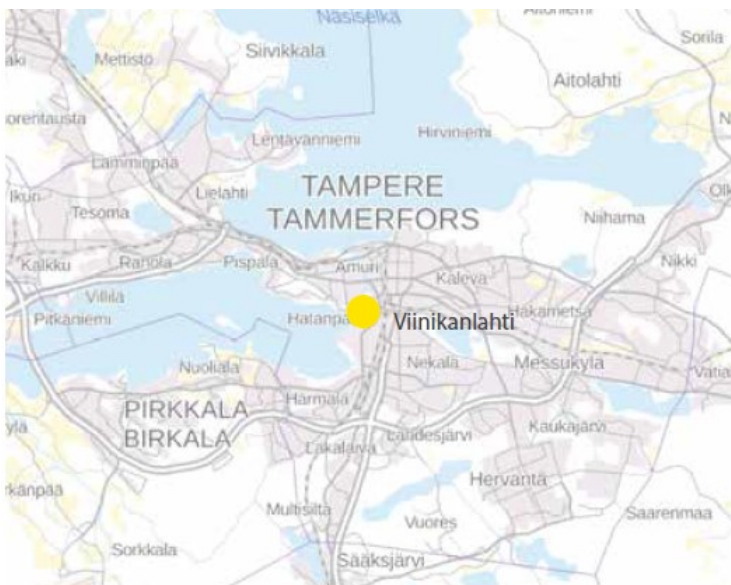
Asemakaavamuutoksen tavoitteena on luoda Viinikanlahden etelärannasta keskustan laajenemista palveleva, laadukas ja urbaani alue asuntovaltaisen rakentamisen ja virkistykseen käyttöön. Alue vapautuu muuhun käyttöön, kun kunnallinen jätevedenpuhdistamo siirtyy Sulkavuoreen 2020-luvulla. Viinikanlahden asemakaavasta on avattu kansainvälinen ideakilpailu, jossa haetaan näkemyksiä uudesta, ekologisesti kestävästä ja arkkitehtuuriltaan laadukkaasta kaupunginosasta. Tästä näkökulmasta johtuen selvityksessä on kiinnitetty erityistä huomiota kaupunkikuvallisiin ja maisemallisiin piirteisiin.

Ilmakuva selvitysalueesta ja keskeiset maamerkit. POHJAKUVA Tampereen kaupunki/Bloom 2018

Selvitysalueen rajaus noudattaa asemakaavan suunnittelualuetta ja lähivaikutusalueita. KUVA Tampereen kaupunki/ase- ja rakennussuunnitelma 8755 osallistumis- ja arviointisuunnitelma.

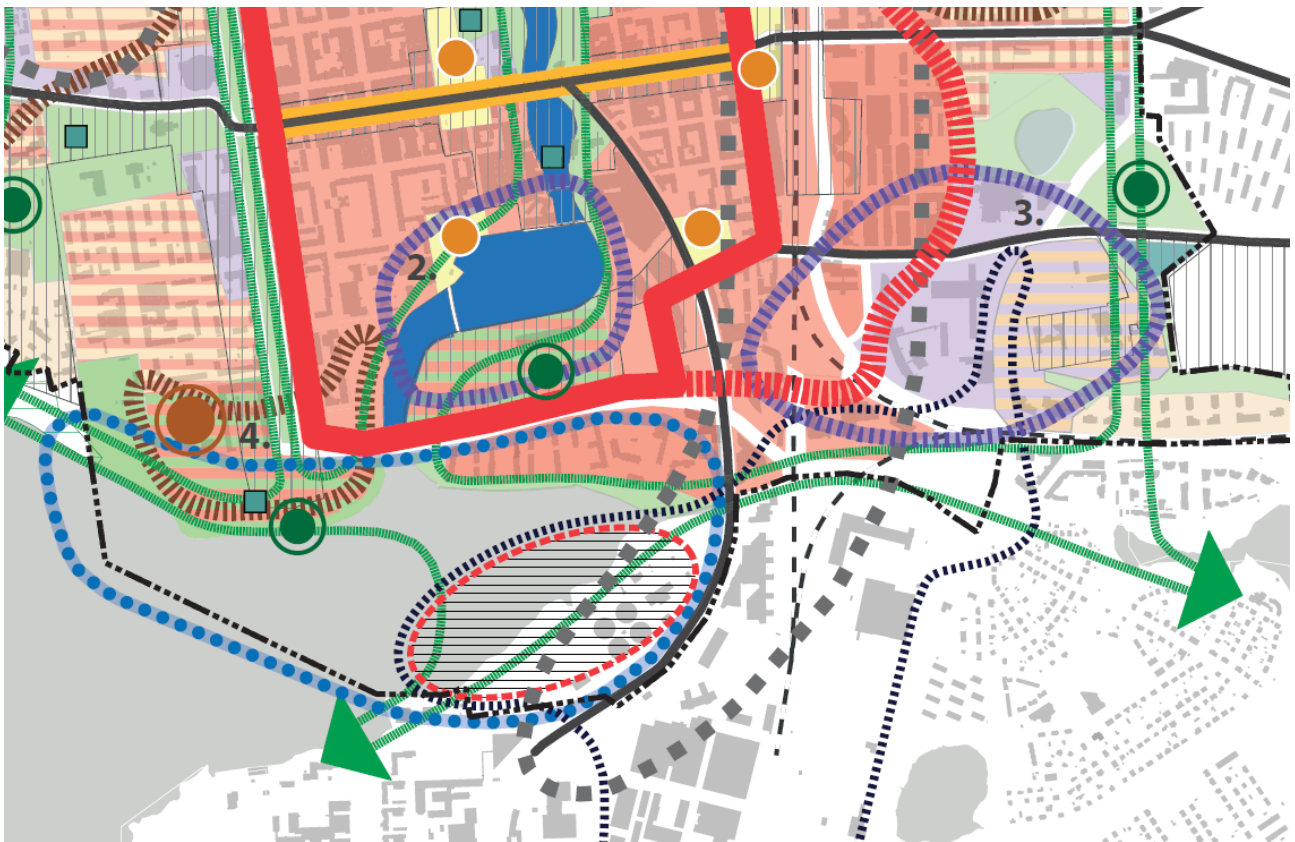

Viinikanlahden sijainti Tampereella. KUVA Tampereen kaupunki, Viinikanlahden kansainvälinen ideakilpailu.

1.2. Alueen lähtötiedot

Selvitysalueella ovat voimassa **asemakaavat** nro -162, 1907, 1325, 4532, 5448 ja maanalainen asemakaava 8613. Asemakaavassa 1325 (hyv.19.9.1959) tontti 513 osoitetaan Tampereen kaupungin viemärivereden puhdistuslaitokselle. Asemakaavassa 1907 (hyv. 10.7.1962) tontti 513 saa uuden muodon, mutta käyttötarkoitus pysyy. Pyhäjärven ranta on varattu vihervyöhykkeeksi. Soutukeskuksen asemakaavan 4532 (hyv. 19.4.1974) selostuksessa todetaan, että *Viinikanlahden tienoot ovat varsin arvokkaita. Monet näkymät keskustasta avautuvat Hatanpääniemelle ja Viinikanlahdelle, ja keskeisenä näkyy rantaviivan kaunis kaari ja järveen kuvastuvat historiaa eri aikakausilta kertovat rakennukset* --- ja edelleen, että vesiurheilu muodostaa *varsin tervetulleeseen lisän kaupungin toiminnalliseen miljööseen*. Asemakaavassa nro 6552 (tarkistettu 28.1.1987) Viinikanlahden ranta-alue pidetään vuoden 1982 yleiskaavan osoittamana lähivirkistysalueena sekä osoitetaan puiston koilliskulman tontti 513-4 sosiaalitointa ja terveydenhuoltoa palvelevien rakennusten korttelialueeksi, jonne saa sijoittaa asuntolan. Ranta-alueita koskevat myös Ratinanniemen asemakaavat nro 5448 (hyv. 19.9.1979) ja nro 7991 (hyv. 18.5.2004).

Pirkanmaan maakuntakaavassa (kuulutettu 8.6.2017) Viinikanlahti on osoitettu keskusta-toimintojen alueeksi, joka kuuluu Pyhäjärven ympäristön kehittämissyöhykkeeseen, joka taas on määritelty kaupunkimaisen asumisen ja virkistysyöhykkeeksi. Viinikanlahden viheryhteys kuuluu niihin maakuntakaavan viheryhteyksiin, joilla on erityistä merkitystä alueellisen virkistysverkoston ja/tai ekologisten yhteyksien kannalta.

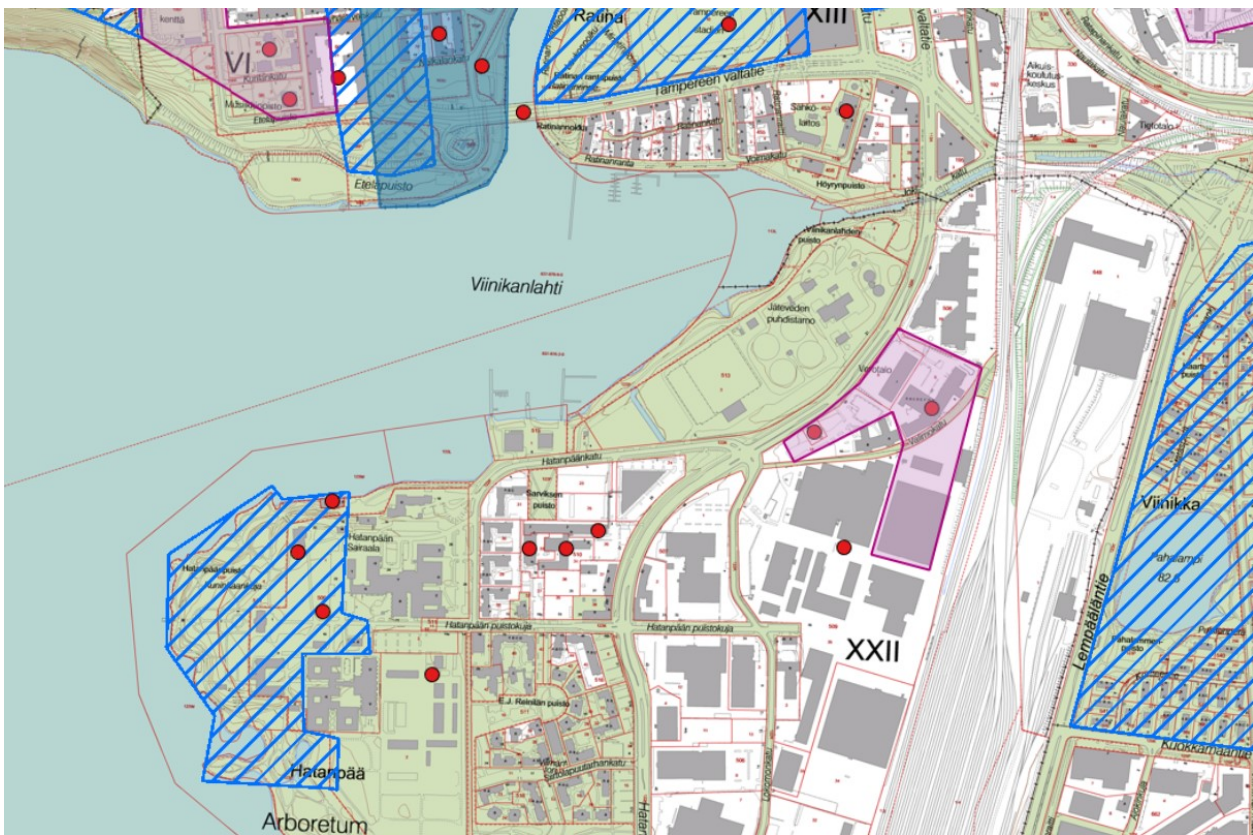
Ote Tampereen keskustan strategisesta osayleiskaavasta, Kartta 1 Maankäyttö. Viinikanlahden alueelle on osoitettu Näsijärven ja Pyhäjärven rantojen kehittämissyöhyke (sininen katkoviiva), kehitettävä viher- ja virkistysyöhyke (vihreä nuoli), selvitysalue (punainen katkoviiva), kaupunkirakenteen epäjatkuvuuskohta (harmaa tiheä katkoviiva) ja osittain korkeaan rakentamiseen soveltuva vyöhyke (harmaa harva katkoviiva) KUVA Tampereen kaupunki.

Tampereen **keskustan strategisessa osayleiskaavassa** Viinikanlahteen kiinnittyä useita tavoitteita ja kehityskohteita. Alue on selvitysalue, jolla maankäytön muutos on kytkettävä ydinkeskustan laajenemiseen ja järvenrantakeskustan kehittämiseen sekä parannettava virkistysyhteyksien laatua.

Selvitysalueen länsipuolella sijaitsee Hatanpään kartanon **valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö** (RKY 2009), johon liittyy runsaasti rakennushistoriallisia, kulttuurihistoriallisia ja maisemallisia arvoja. Hatanpään kartanoalue rakennuksineen, puistokujineen ja puistoineen edustaa pohjoishämäläistä kartanokulttuuria. Hatanpään kartanon puisto edustaa vanhinta säilynyttä puistoarkkitehtuuria Tampereella.

Selvitysalue rajautuu idässä, Hatanpään valtatie erottamana, Pirkanmaan **maakunnallisesti arvokkaaseen rakennettuun kulttuuriympäristöön** *Hyppösen kenkätehdas ja Lokomon hallit*. Kohteeseen liittyy paljon teollisuushistoriallisia, arkkitehtonisia ja kaupunkikuvallisia arvoja. 1900-luvun alun tehdasrakennukset kuvastavat suurten teollisuuslaitosten rakentamisen vaihetta eteläisessä kaupunginosassa ja niiden sijoittumista radanvarren ja vesistön väliin. Lokomon entinen johtajan asuinrakennus liittyy suoraan Hatanpään valtatie katutilaan.

Selvitysalueen pohjoinen lähivaikutusalue Viinikanojan pohjoispuolella on **Tampereen keskustan rakennettu kulttuuriympäristö** -selvityksessä (A-Insinöörit Suunnittelu Oy 2012, tilaaja Tampereen kaupunki) nimetty arvokkaaksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi, osana kohdetta *Hatanpään valtatie ympäristö*. Selvityksen mukaan kokonaisuus on arkkitehtuuriltaan ja avoimilta näkymiltään monipuolinen, liikenteen historiaan kaupungin laajenemiseen liittyvä kaupunkimaisema.

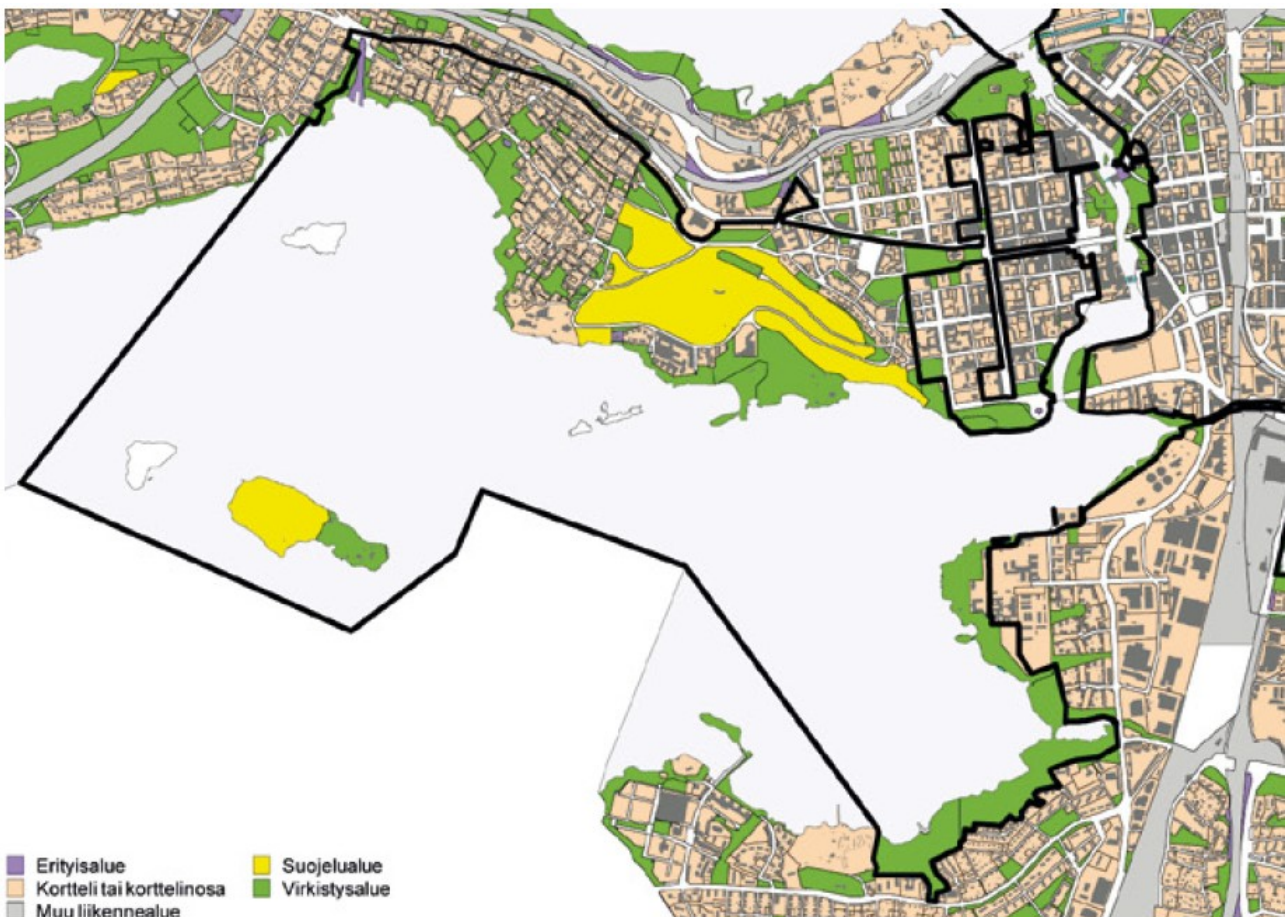
Rakennetun ympäristön arvokohteet selvitysalueen lähialueella.

- Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö
- Maakunnallisesti arvokas rakennettu kulttuuriympäristö
- Pirkanmaan rakennuskulttuurin kohteet

Tampereen keskustan kehittämissuunnitelmassa Viiden tähden keskusta 2017-2030 (hyväksytty 14.5.2018) yhtenä tavoitteena on, että tulevaisuudessa rannat ovat enenevässä määrin ihmisten käytössä ja järveltä järvelle pääsee kulkemaan rantoja pitkin. Viinikanlahden ranta on osa rantareittejä. Järvenranta- ja koskenrantakeskustan linjauksessa Viinikanlahti on yksi järvenranta-asumisen kärkihankkeista.

Tampereen kantakaupungin ympäristö- ja maisemaselvityksessä 2008 läheinen Hatanpäänpuisto kuuluu keskisen suuralueen merkittäviin viherverkon kohteisiin. Maisemallisilta ja maastollisilta piirteiltään Viinikanlahden rantapuisto on samantyyppinen ja on siten merkittävä viherverkon osa, erityisesti kevyen liikenteen yhteyksiensä vuoksi.

Tampereen kaupunki on vuonna 2019 hakenut **kansallisen kaupunkipuiston** statusta määritellyille viheralueille. Selvitysalue kuuluu kansallisen kaupunkipuiston tarkastelualueeseen osana kokonaisuutta *Hatanpää, Viinikanlahti ja Pyhäjärven saaret*. Alueen perusteluiden mukaan Pyhäjärven rannat toimivat tärkeinä virkistysreitinä ja Viinikanlahden ranta kytkee keskustan toiminnallisesti Hatanpään alueeseen.

Ote kansallisen kaupunkipuiston tarveselvityksestä 2016. Osa-alue IV: Hatanpää, Viinikanlahti ja Pyhäjärven saaret. Viinikanlahden rannat ovat Hatanpäänniemen tavoin virkistysaluetta. KUVA Tampereen kaupunki.

2 HISTORIA

2.1. Rantapeltoja ja kulkureittejä

Viinikanlahden seutu Messukylän pitäjässä kuului keskiajalta lähtien 1700-luvulla suurmaanomistajaksi muodostuneen Hatanpään kartanon maihin. Idästä Viinikanlahteen lasketut Viinikanoja oli nykyistä leveämpi uoma, jota Pyhäjärven suunnasta käytettiin kirkkomatkoilla Messukylän kirkolle.¹ Viinikanojan eteläpuoli oli Hatanpään kartanon alaisen Viinikan talon rantapeltoa. Viinikanojan suulla oli suistomaata, johon ojan tuoman virtauksen mukana oli kertynyt hienoa hiekkaa ja muuta maa-ainesta.²

Viinikanlahden ranta-alue on koko historiansa ajan liittynyt Tampereen merkittäviin liikenteellisiin lähestymisväyliin kaupungin eteläsuunnasta. Alueen itäpuolitse on kulkenut rautakaudelta perityvä, Hämeenlinnasta Tammerkoscalle nykyistä Lempääläntietä mukailien johtanut Hiidentie, jota pidetään yhtenä Hämeen merkittävimmistä maakunnallisista teistä.³ 1800-luvun alkupuolelle mennessä selvitysalueen pohjoisosaan syntyi uusi kulkuyhteys ja silta Viinikanojan yli. Silta sijaitsi likimain nykyisen Viinikanojan ylittävän kevyenliikenteen sillan kohdalla Hatanpään valtatie länsipuolella, ja sai myöhemmin nimen Viinikansilta. 1800-luvun puolivälistä lähtien suunniteltiin Hämeenlinna - Tampere -radan linjausta Hatanpään itäpuolitse. Rautatie avattiin vuonna 1876.⁴

Ote Tammerkosen isojakokartasta 1758. Viinikanojan eteläpuolella Viinikan tila. KUVA Tampereen kaupunki.

¹ Maasilta 1996, 7-8. Hirvikallio 2016, 4-5.

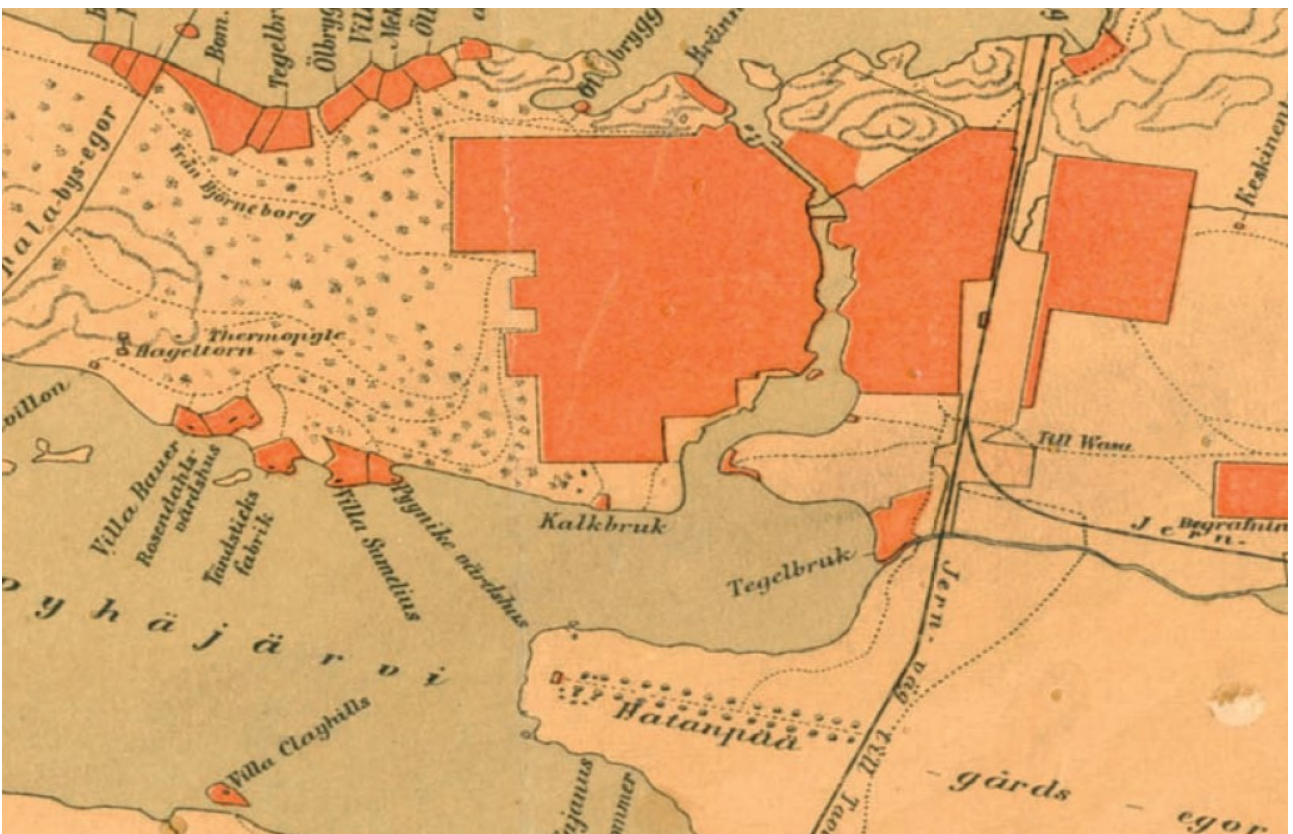
² Seppänen 2014, 2.

³ Luoto 2011,

⁴ Seppänen 2014, 4-6.

Vuoden 1872 kartassa näkyy Viinikansilta Viinikanojan yli kohti pohjoista ja rakennus Ratinanniemen eteläkärjessä. KUVA raportista Seppänen 2014.

Ote F. L. Caloniuksen kartasta Tammerfors stad jemte omgifningar, 1887. Tieyhteys Hatanpään kartanolle mukailee nykyistä Hatanpään valtatieä. Kartanolta on suora yhteys rautatielle. KUVA Tampereen kaupunki.

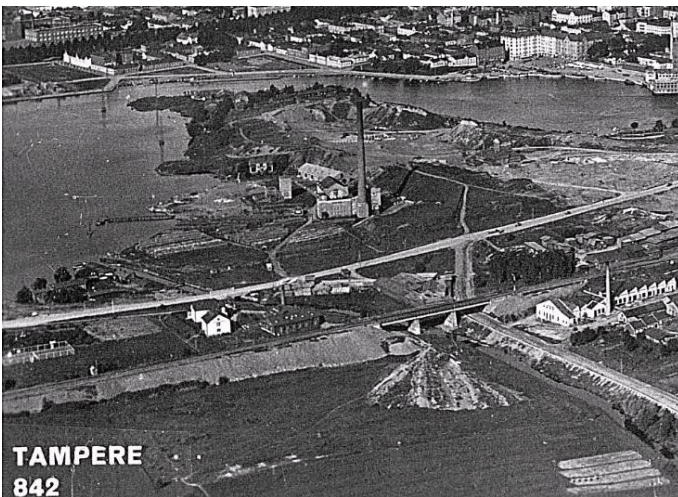
Ranta-alue siirtyi Tampereen kaupungin omistukseen vuonna 1913, ja 1800-luvulla alkanut maiseman muutos kaupunkimaiseen suuntaan kiihtyi. Hatanpään asemakaava vahvistettiin vuonna 1920, ja uuden eteläisen kaupunginosan väkiluku lähti nopeasti nousuun. Asutuksen lisäksi Hatanpäälle sijoittui myös runsaasti teollisuuslaitoksia.⁵

⁵ Keskinen - Peltola - Suodenjoki 2005, 239.

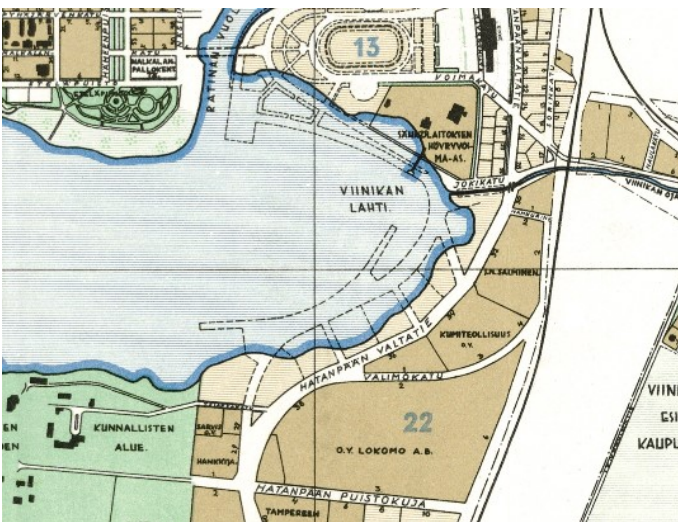

Näkymä eteläpuistosta Hatanpäälle 1900-luvun alussa. Pellot laskevat rantaan saakka. Oikealla Hatanpään kartanon rakennuksia. KUVA Strandell/ Vapriikin ka

Viimeistään 1930-luvulla Viinikanojan uomaa oikaistiin puhkaisemalla suora väylä Ratinanniemen eteläkärjen halki. Myöhemmin uutta uomaa seuraillemaan perustettiin nykyinen Jokikatu. Puhkaistun väylän eteläpuolelle jäi veneranta ja muutaman asuin- ja talousrakennuksen pihapiiri (ks. ilmakuvat s. 16).

Ote Veljekset Karhumäen ilmakuvasta vuonna 1934. Viinikanojan tuntumassa näkyy teollisuus- ja asuinrakennuksia. KUVA raportista Seppänen 2014

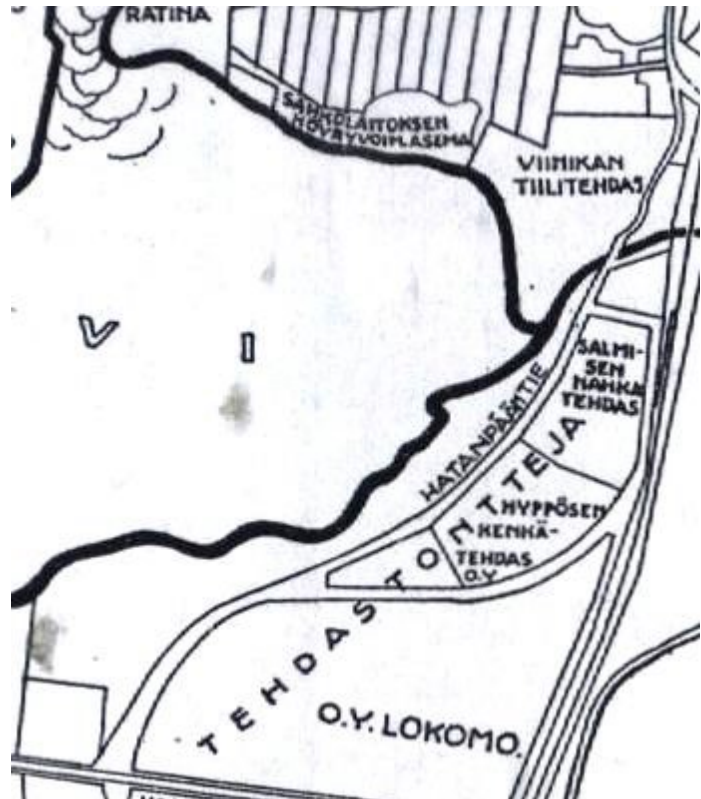

Ote Tampereen asemakartasta 1939. Ratinanniemi on katkaistu ja Jokikatu muodostettu Viinikanojan oikaistun uoman viereen. KUVA Timo Meriluodon vanhat kartat. <http://timomeriluoto.kapsi.fi/KARTAT/Kaupunkikartat/Tampere%20asemakaava%201939.jpg>

2.2. Teollisuus ja muuttuva rantaviiva

Ennen Viinikanlahden täyttöä ja rantaviivan muokkausta Pyhäjärven itärannan maisemaan kuului Ratinan niemestä etelään työntynyt pienempi niemenkärki aivan Viinikanojan suulla. Tällä niemellä harjoitettiin tiilen valmistusta 1800-luvun lopulta lähtien. Tiilitehdas (tai tehtaas) on toiminut useilla eri nimillä ja eri omistajien omistuksessa. Vanhimpana tunnetaan Viinikansuun tiilitehdas, joka toimi nykyisen sähköhöyryvoima-aseman paikalla vuosina 1878-1899.⁶ Samaan laitokseen viittaa Tampereen keskustan arkeologisessa inventoinnissa mainittu Viinikan tiilitehdas, jolla kuitenkin ei ole muinaisjäännöksen statusta vaan kohde on tuhoutunut.⁷ 1920-luvulta alkaen Ratinanniemellä toimi Tampereen Kalkkitiilitehdas Oy:n perustama Hämeen Kalkkitiilitehdas Oy.⁸

Ilmeisesti tiilenvalmistusta on ollut myös Viinikanojan eteläpuolella, esimerkiksi kaupungin omalle maalleen suunnittelema Hatanpään tiilitehdas.⁹ Johannes Adolf Berlinin Hatanpään maiden mittauskartalla näkyvä laitos saattaa olla myös Nils Idmanin perustama Hatanpään tiiliruukki,¹⁰ sillä kaupunki osti Hatanpään kartanon maat juuri vuonna 1913, jolloin mittauskartta laadittiin. Tiilituotannosta ei kuitenkaan nykymaisemassa ole säilyneitä jälkiä. Mikäli Ratinan ja Viinikan tiilitehtaiden tarkkaa sijaintia halutaan selvittää, tulisi laatia tarkempi vertaileva karttaselvitys.

Vasemmalla: Hatanpään maiden mittauskartta (Johannes Adolf Berlin 1913). Viinikanojan suulla, rautatien länsipuolella on ilmeisesti suunniteltuja tai olevia tuotantorakennuksia. **Oikealla:** Ote asemakartasta 1917. Hatanpääntien varteen on suunniteltu teollisuustontteja. KUVAT raportista Seppänen 2014

⁶ Tampereen keskustan rantojen käytön historia 1700-luvulta lähtien, 44. (Omistaja oli Numminen. Niemelä, 141.)

⁷ Raninen, 58.

⁸ Suomen teollisuus ja kauppa IV osa, 110.

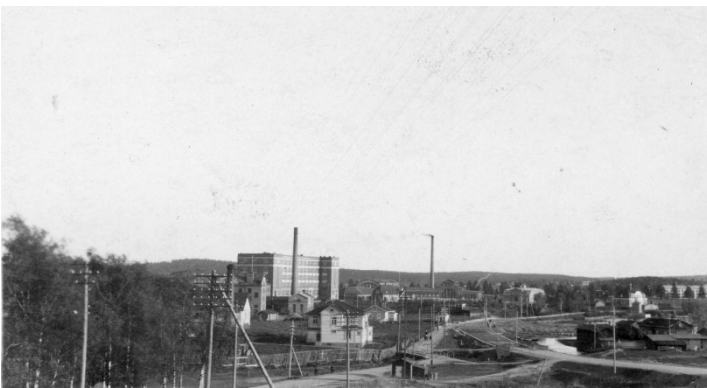
⁹ Peltola/Koskesta Voimaa/Viinikan kaavoitus. <https://www15.uta.fi/koskivoimaa/kaupunki/1918-40/viikaa.htm>

¹⁰ Niemelä, 143. Suomessa vuosina 1885-1978 toimineet tiilitehtaat.

http://www.tiilitehdasperinne.com/kuvat/txt/Suomessa_1885-1978_toimineet_tiiitehtaat_h.html

Vuonna 1912 kuvattu näkymä Ratinanniemeltä kohti Viinikanojaa. Taustalla Viinikan silta ja mahdollisesti tiili- tai muita tuotantorakennuksia. KUVA Axel Tammelander/Vapriikin ka

Näkymä etelään kohti Hatanpäättä vuonna 1925. Oikealla asuinrakennuksia Ratinan niemen eteläkärjessä. Vasemmalla keskellä Salmisen nahkatehtaan tiilirakennuksia ja niiden takana Hyppösen kenkätehdas ja kauempana Lokomo. Lokomon isännöitsijän talo näkyy paikallaan tien varressa. KUVA Vapriikin kuva-arkisto

Hämeen Kalkkitiilitehdas O. Y:n rakennus Ratinanniemen eteläosassa vuonna 1932. Taustalla Hatanpään niemi kartanoineen. KUVA Teuvo Mäkinen/Vapriikin ka

Tiilitehtaita voidaan siis pitää alueen varhaisimpina teollisina toimijoina. 1910-luvulta alkaen Hatanpääntien tuntumaan syntyi erityisesti nahka- ja metalliteollisuutta, myöhemmin myös kemianteollisuutta, kuten Sarviksen muovitehdas. Näistä teollisuusyrityksistä tuli pitkäaikaisia vaikuttajia Hatanpään ja Viinikanlahden taloushistoriassa ja maisemassa.

Ote 1922 asemakartasta ja VR:n ratapihasuunnitelma 1930-luvulta. Rannan osalta suunnitelmat eivät sellaisinaan toteutuneet. KUVAT Tampereen kaupunki ja Timo Meriluodon karttakokoelma raportista Seppänen 2014.

Teollisuustontit sijoitettiin 1900-luvun alussa tyypillisesti joko radan läheisyyteen tai järven rantaan, missä saatavilla oli kuljetusreittien lisäksi energiaa ja käyttövettä sekä joutomaata varastointiin. Hatanpään alueella yhdistyivät molemmat. Hatanpääntien (myöh. Hatanpään valtatie) itäpuolelle nousi maisemassa osin edelleen vaikuttavien tehtaiden rivistö: J. N. Salmisen nahkatehdas, Hyppösen kenkätehdas ja Lokomon konepaja. Alueen teollisuuskäytön tehostamiseksi vuoden 1921-22 asemakaavassa suunniteltiin Hatanpään valtatie länsipuolisen alueen voimakasta rakentamista ja rantakaistaleen leventämistä täyttömaalla. Alueelle sijoitettaisiin varastotontteja ja massiivinen satamalaituri. Satamalaiturihanke ei toteutunut, mutta alue kehittyi kuitenkin vilkkaaksi pienteollisuuden, pajojen ja varastojen alueeksi. Ratinan, Eteläpuiston ja Viinikanlahden tienoilla oli suuri tarve muun muassa vesikuljetuksesta tulevan puutavaran varastoinnille. Lautataapelit ja tukkilautat kuuluivatkin Viinikanlahden maisemaan 1960-luvulle saakka.

Viinikanlahden matala pohjukka on alkanut täyttyä varastoalueista ja pitkistä laitureista. Viistokuva 18.5.1931. KUVA Tampereen kaupunki

Näkymä Ratinasta Viinikanlahden pohjukkaan 1930-luvulla. Ratinanniemen kärjessä sijaitsi tiilitehdas ja Viinikanojan toisella puolella, Hatanpään valtatie takana J. N. Salmisen nahkatehdas, Hyppösen kenkätehdas ja Lokomo Oy. KUVA E. A. Bergius/Vapriikin ka. Kuvan muokkaus ALS.

Vasemmalla: Tukkilautat Viinikanlahdella 1961, kuva Ratinasta kohti Hatanpäättä. Taustalla Sarviksen tehdas.
Oikealla: Hatanpään rannan varastoaluetta 1961, Taustalla Kenkäteollisuus Oy (ent. Hyppösen kenkätehdas).
KUVAT Martti Laitinen/Vapriikin ka.

Kasvavan kaupungin, teollisuuden ja liikenneyhteyksien tarpeisiin Pyhäjärven rantoja on täytetty 1940-luvulta lähtien. Merkittävimmin täyttöjä on tehty Ratinassa, erityisesti Ratinan sillan rakentamisen yhteydessä 1950-luvulla, sekä Viinikanlahden pohjukassa vähitellen. Ennen

kaupungin perustamista rantaviiva Viinikanlahdessa kulki nykyisen Hatanpään valtatie paikkeilla, ja maankäytön muuttuessa rantaa täytettiin vähitellen. Viimeiset täytöt tehtiin jätevedenpuhdistamon rakentamisen yhteydessä.¹¹ Viinikanlahden täytön vaiheita on selvitetty tarkemmin Jouko Seppäsen historiatarkastelussa (ks. esim. s. 12).¹²

Toisen maailmansodan jälkeen Viinikanlahdelle asettui kaupungin vuokratonteille runsaasti puutavara- ja rakennusalan yrityksiä (muun muassa *Ekendahlin malliveistämö*, *Rakennusliike Harju Oy*, *Hämeen Rakennusaine Oy*, *Keskisen Rakennusliike Oy*, *Puutoimi Oy*, *Sahatavara Oy*, *Sireenin puutavaraliike*, *Tampereen Rauta Oy*, *Oy Vesirakentaja*, *Oy Viinikanlahden Puu*), autokorjaamoja ja romuliikkeitä (*Auto-Rauta Oy*, *Romutukku Oy*, *Urho Räikkösen automaalaamo*, *Veljekset Soini*), kuljetusliikkeitä (*Alhonen & Lastunen*, *Kuljetuskeskus Oy*), muualla toimineiden tehtaiden varastoja sekä veneveistämö. Hatanpään valtatie varrelle haettiin lupaa kioskille vuonna 1939.¹³

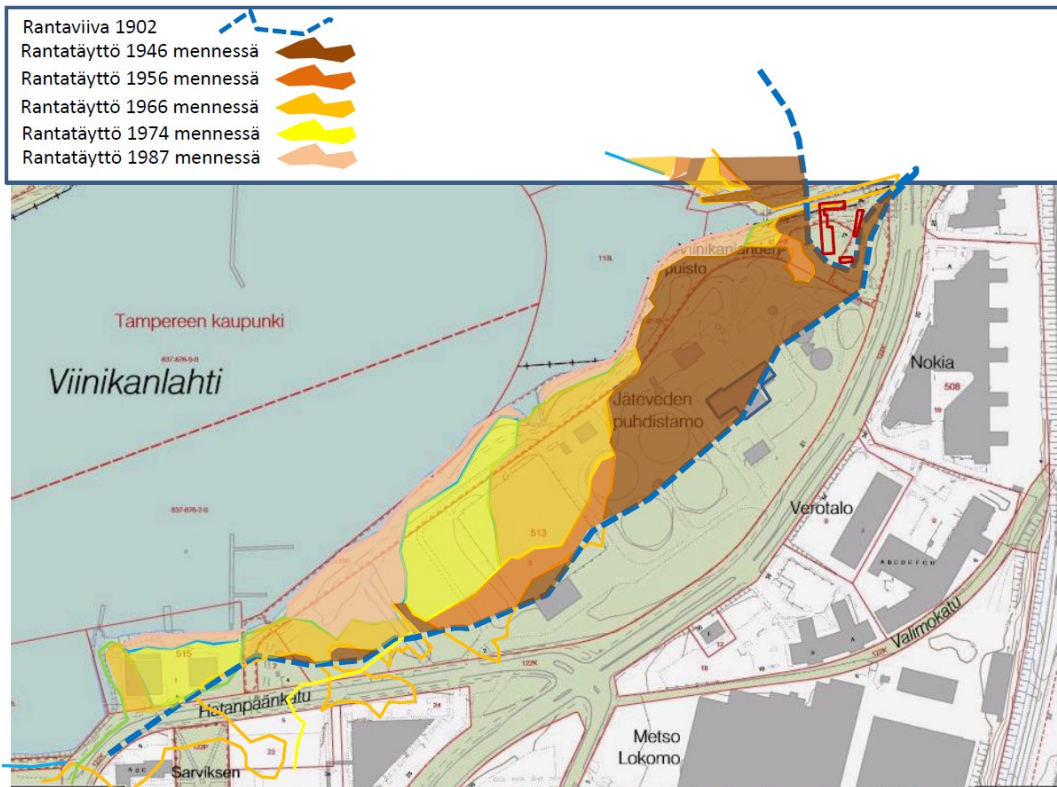
Viinikanlahden pienteollisuus- ja varastoalue Hatanpään valtatie ja rannan välissä oli vilkkaimmillaan 1950-luvun lopulla ja 1960-luvulla. KUVA E. M. Staf/Vapriikin kuva-arkisto

¹¹ Tampereen keskustan rantojen käytön historia 1700-luvulta lähtien, 5.

¹² Seppänen 2014.

¹³ Rakennuslupapaperustukset tontille 513:3, v. 1936-1956. Tampereen kaupunki, rakennusvalvonnan arkisto.

Rannan täytön vaiheet esitettynä Jouko Seppäsen Viinikanlahden historiatarkastelussa 2014. Kartan 1902 rantaviiva on osin ristiriitainen vanhojen valokuvien kanssa, mutta havainnollistaa hyvin myöhempiä täyttöjä.

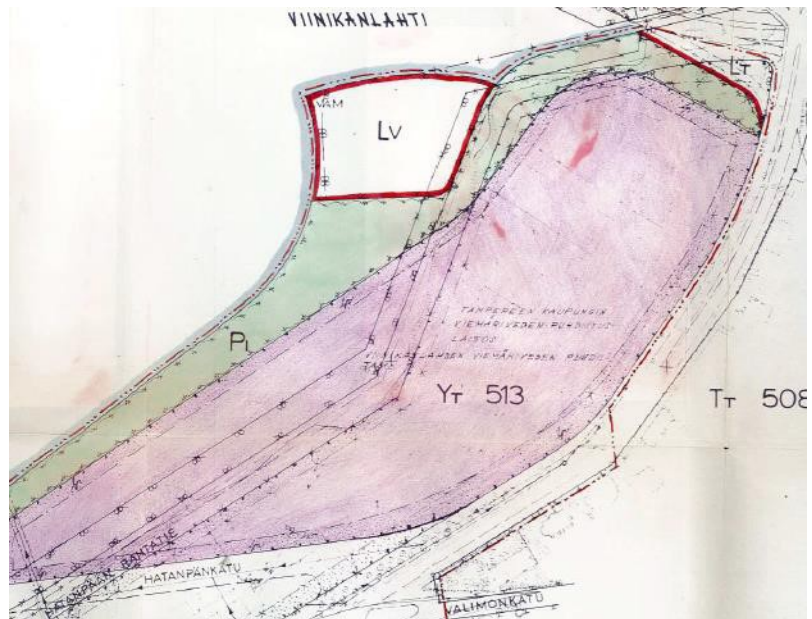
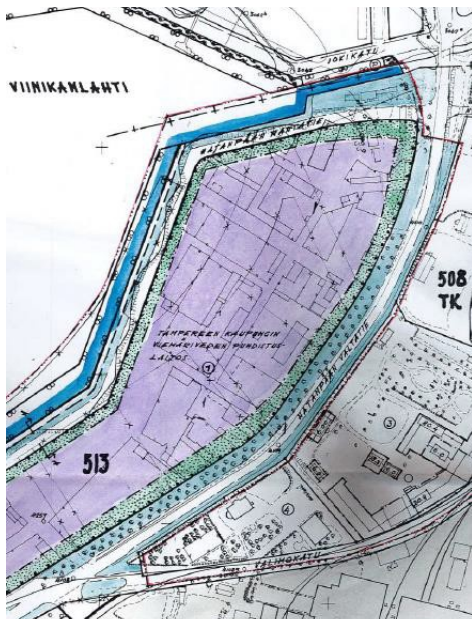

Viinikanlahden yli kulki voimalinja kohti Ratinanniemen sähkölaitosta. Lokomon tehtaiden käyttöön oli vedetty pistoraide, josta hyötyivät myös rannan varastoalueen toimijat. Asemakartta 1953. KUVA raportista Seppänen 2014.

Viinikanlahden vuonna 1959 vahvistetussa kaavassa sataman tilalle esitettiin lehtipuuvistöjen reunustamaa Hatankään rantatietä. Kaksi korttelia osoitettiin viemäripuhdistuslaitoksen käyttöön. Seuraavassa kaavassa 1962 rantakatu poistettiin ja maantäyttöä lisättiin. Lähelle Viinikanojan suuta esitettiin venevalkamaa. Kaavat eivät kuitenkaan vielä muuttaneet alueen maankäyttöä, ja laaja alue pysyi teollisuuden varastokäytössä vuosikymmenen lopulle.¹⁴ Jätevedenpuhdistamon rakentamisen jälkeen Pyhäjärven rantaa seuraileva rantareitti alkoi

¹⁴ Seppänen 2014, 32-33.

kuitenkin muodostua vuoden 1959 asemakaavan perusteella. Viinikanlahden rantaväylä yhdistyi Hatanpään kartanopuistoon, ja reitistä tuli suosittu kevyen liikenteen väylä ydinkeskustaan.¹⁵

Asemakaavassa nro 1325 (19.9.1959) kaupungin jätevedenpuhdistamon aluetta kiertää puistoreunus ja rannan puolella Hatanpään rantatie. Asemakaavassa nro 1907 (10.7.1962) puhdistamoalueen ja rannan väliin on osoitettu puistovyöhyke ja venesatama. KUVAT raportista Seppänen 2014.

¹⁵ Tampereen kantakaupungin viherverkkoselvitys 2017, 8-9.

1946

1966

1987

Ilmakuvat vuosilta 1946, 1966 ja 1987 näyttävät rantaviivan siirtymisen länteen päin. Vuoden 1946 kuvassa näkyy Viinikanojan oikaisu Ratinanniemen eteläkulman halki ja sen alapuoliset rakennukset. Hatanpääkatu on uusi elementti vuonna 1966. Vuoden 1987 kuvassa soutukeskuksen rakennukset ovat valmiit, mutta laitureita ei vielä ole rakennettu. Selvitysalueen rajausta punaisella. KUVAT Tampereen kaupunki

2.3. Jätevedenpuhdistamon aika

Kaupungin vesihuollosta vastasi Tampereen vesilaitos (nykyisin Tampereen Vesi -liikelaitos), joka 1880-luvulta lähtien toimitti vettä matalapaineisella järjestelmällä ja vuodesta 1898 lähtien modernilla korkeapainejärjestelmällä.¹⁶ Vaikka kaupungissa oli jo rakennettu viemäriverkostoa vuodesta 1894 lähtien, sekä teollisuuden että asutuksen jätevedet laskettiin puhdistamattomina järviin pitkälle 1900-luvulle. Vuoden 1962 vesilaki velvoitti kunnat ja teollisuuslaitokset huolehtimaan viemäriverkostojen puhdistuksesta. Jätevesien puhdistuksesta tuli yksi keskeisistä modernin vesihuollon ja kaupunkien infrastruktuurin ominaisuuksista.¹⁷ Nykyisin Tampereen Vedellä on kaksi päävedenpuhdistamoa ja kaksi pienpuhdistamoa. Viinikanlahden jätevedenpuhdistamo käsittelee 80 % talousalueen jätevesistä.¹⁸

Ensimmäisiä ”likavesipuhdistamoita” perustettiin Suomessa Lahteen ja Helsinkiin jo 1910-luvulla, mutta useimmissa kaupungeissa jätevesien puhdistus tuli osaksi vesilaitosten toimintaa vasta toisen maailmansodan jälkeen, jolloin ylipäättään vedenhankintaa ja viemärintiä alettiin kutsua yhteisellä nimikkeellä vesihuolto. Kunnallisia jätevedenpuhdistamoita rakennettiin aktiivisimmin 1970-luvun alkupuolella.¹⁹ Tampereellakin jätevesien puhdistamista suunniteltiin useaan otteeseen 1910- ja 1920-luvulla. Nykyisen kaltaiseen vesiensuojelun periaatteiden mukaiseen jätevesien puhdistamiseen ryhdyttiin kuitenkin vasta 1950-luvun alussa, jolloin kaupunki jaettiin kahteen pääviemärintialueeseen. Kaupungin lääkärinkunta ja Terveystieteiden tutkimuskeskus olivat aloitteellisia viemäriverkostojen puhdistuksen käynnistämiseksi, perusteinaan ennen kaikkea terveydelliset syyt mutta myös vesialueiden pilaantuminen.²⁰ Jäteveden puhdistamisen ja muiden vesiensuojelutoimien, kuten esimerkiksi pohjahapetuksen vaikutukset alkoivat näkyä vesistöjen parempana kuntona 1990-luvulla. Tampereella Pyhäjärven rannat todettiin monin paikoin jälleen uimakelpoiksi, kalastus ja ravustus sekä muu vesien virkistyskäyttö elpyivät.²¹

Ensimmäiset jätevesien puhdistuslaitteet olivat pääviemäreiden suulle asetettuja pienpuhdistamoita tai hajotuskaivoja. Vuonna 1950 asetettu toimikunta teki yleissuunnitelman Tampereen jätevesien puhdistamisesta ja määritteli jätevedenpuhdistamoiden ja pumppaamoiden paikat. Jäteveden käsittelyn päälaitokset sijoitettaisiin Raholaan kaupungin läntisiä osia varten ja Viinikanlahdelle itäisiä osia varten, molemmat Pyhäjärven rannalle. Lisäksi puhdistamoita tulisi rakentaa muutamalle suurimmalle teollisuusalueelle. Raholan jätevedenpuhdistamo valmistui vuonna 1962. Raholan puhdistamo oli yksi Suomen ensimmäisiä aktiivilietelaitoksia, josta tulikin jatkossa maassamme vallitseva puhdistamotyyppi.²² Jätevedenpuhdistamojen rakentamisen yhteydessä kaupungin viemärijärjestelmässä siirryttiin sekaviemärintiä erillisviemärintiin eli yhdyskunnan ja teollisuuden jätevedet käsiteltiin erikseen.²³

¹⁶ Juuti 2001, 140, 164.

¹⁷ Juuti 2001, 22. Katko 2013, 27.

¹⁸ Luomanen 2015, 5.

¹⁹ Katko 1996, 167, 253. Lehtonen 1994, 51.

²⁰ Juuti & Katko 1998, 192-193. Juuti 2001, 177-178.

²¹ Katko 2013, 30. Juuti & Katko 1998, 207.

²² Juuti & Katko 1998, 193. Lehtonen 1994, 55-63.

²³ Juuti 2001, 212.

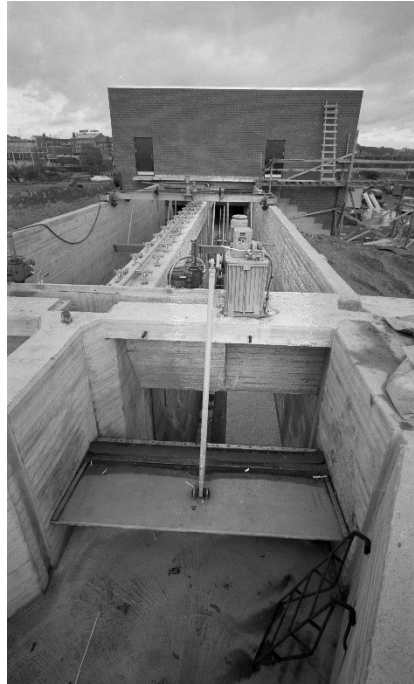
Raholan jätevedenpuhdistamon laboratorio vuonna 1964. KUVA Jussi Kangas/Tampereen museot.

Viinikanlahden jätevedenpuhdistamo rakentui vaiheittain. Ensimmäisten altaiden rakentaminen alkoi vuonna 1969, ja mekaaninen puhdistuslaitos valmistui vuonna 1972. Laitos käsitti tulopumppaamon, välppäämön, hiekanerotuksen, esiselkeytyksen ja lietteen lämpökäsittelyn. Vuonna 1976 Viinikanlahden puhdistamo laajennettiin, ja sen prosessi muutettiin kemialliseksi selkeyttämöksi. Saostuskemikaalina käytettiin alumiinisulfaattia. Vuosina 1980-1982 puhdistamo muutettiin kemiallis-biologiseksi rinnakkaissaostuslaitokseksi, jossa saostuskemikaalina käytettiin ferrosulfaattia. Uutena tekniikkana tuli 1980-luvulla käyttöön mädättämö, joka toteutettiin ensin Raholassa ja sitten myös Viinikanlahdella vuonna 1985. Mädätyksestä syntyvää kaasua alettiin käyttää energiantuotantoon siirrettävän kaukolämpökeskuksen avulla. Puhdistamon esikäsittelyä tehostettiin vuonna 1992 asentamalla uudet hienovälvät. Prosessinohjauksen automaatiojärjestelmä otettiin käyttöön vuonna 1995.²⁴

Jätevedenpuhdistamon rakennustyöt. KUVA Timo Palm 7.10.1971/Vapriikin ka.

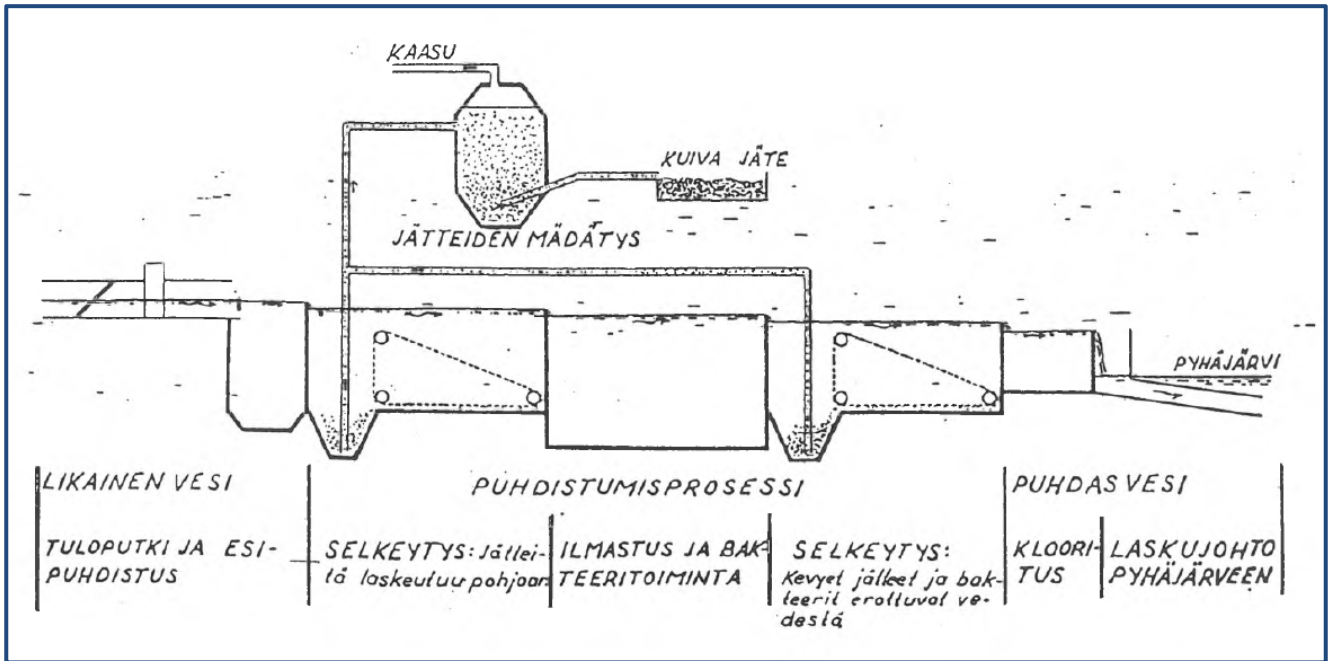
²⁴ Juuti & Katko 1998, 202-205.

Hiekanerottamo, välppäämö ja lietealtaan reuna rakenteilla. KUVAT Timo Palm 7.10.1971/Vapriikin ka.

Jätevedenpuhdistamon ensivaiheen rakennukset valmiina vuonna 1974. KUVA Tampereen kaupunki.

Prosessikaavio Raholan vastaavasta laitoksesta kuin Viinikanlahden puhdistamo. Mukana 1980-luvulla käyttöön otettu mädättämö. Kuva teoksesta Juuti & Katko 1998.

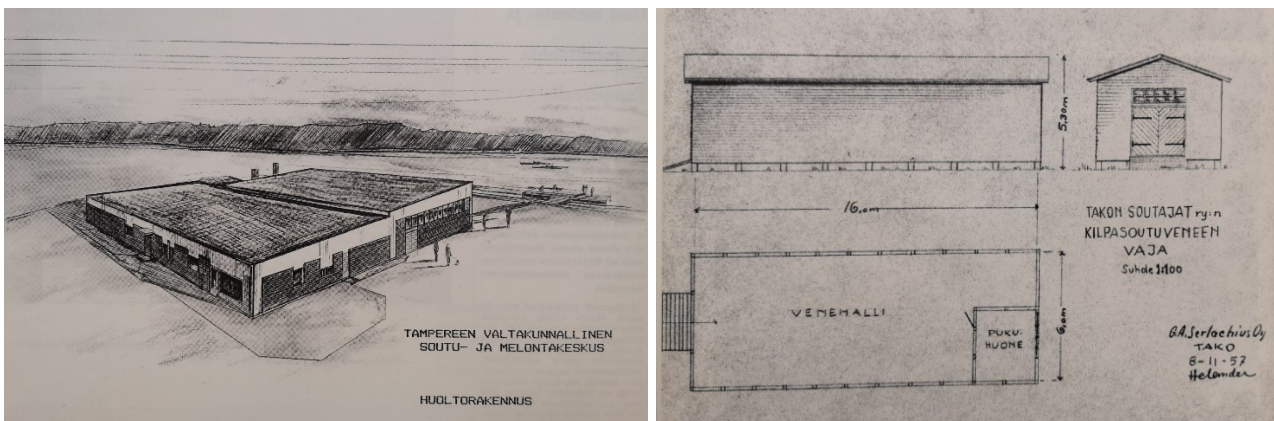

Viinikanlahden jätevedenpuhdistamo kuvattuna Hatanpään valtatie suunnasta 1990-luvulla, kun sen kaikki keskeiset osat ovat valmiit. Tampereen kaupungin vesilaitos. Kuva teoksesta Juuti & Katko 1998.

2.4. Tampereen soutu- ja melontakeskus

Tampereen kartonkitehtaan, Takon, työntekijöiden soutuharrastusta edistämään perustettiin vuonna 1957 Takon Soutajat -seura, jonka ensimmäinen tukikohta ja veneiden säilytyspaikka sijaitsi Eteläpuistossa Nalkalanniemen kärjessä, entisen uittomiesten venevajan yhteydessä. Kookkaampien kilpaveneiden säilytykseen ja toimintaa kehittääkseen seura anoi kaupungilta parempaa paikkaa soututukikohdalle, ja sellainen järjestyikin yhdessä Pirkka-Melojien kanssa kaupungin vuokratontilta Hatanpääkadun länsipäädystä. Pyhäjärveen rajautuva avoin tontti sijaitsi täyttömaalla, ja siinä oli hyvin tilaa laitureille. Soutu- ja melontakeskuksen ensimmäinen rakennus, kalustovaja, valmistui vuonna 1976. Viereisen huoltorakennuksen työt käynnistyivät vuonna 1986 ja se valmistui 1987, sisätilojen osalta vasta 1990. Rakennuksen loppukatselmus pidettiin vuonna 1992. Rakennukseen kuului harjoitussali soutuallattain, toimistotilat, luento- ja kokouksetilat, saunaosasto ja talonmiehen asunto. Aluksi Tampereen soutu- ja melontakeskuksessa sijaitsi myös valtakunnallisen Soutuliiton toimisto. Teräsrunkoisen, tiiliverhotun talon rakennushankkeesta vastasi insinööri-toimisto Uotila & Väänänen, arkkitehtisuunnittelusta Simo Veiranto ja rakentamisesta rakennusliike Auttila Oy.²⁵

Nykyisin soutukeskuksen toimintaa hoitaa Takon Soutajat ry. Huoltorakennusta eli Soutupaviljonkia vuokrataan kokous- ja juhlaikäyttöön ja kalustovaja on alkuperäisessä käytössään. Laitureita on lisätty rannan länsiosaan. Uusimpana toimintona on muun muassa vesiskoottereiden vuokraus.

Havainnekuva huoltorakennuksesta (Soutupaviljonki), Simo Veiranto 1980-luku ja ensimmäinen suunnitelma venevajaksi, Oiva Helander 1957. Paviljongin rannan puoleisella sivulla on nykyisin tiilirakenteinen venetalli.

Kalustovaja (vas.) ja huoltorakennus (oik.) rakenteilla. Sisäänkäynti talonmiehen asuntoon oli huoltorakennuksen eteläsivulta. Kuvat teoksesta Koivisto 1997.

²⁵ Koivisto 1997, 209-218.

2.5. Rannan vihreä vyöhyke

Pyhäjärven rantaa seuraileva Viinikanlahden puisto alkoi muotoutua 1950-luvulla. Rantapuisto esitettiin keskeisenä elementtinä vuoden 1962 asemakaavassa nro 1907. Kaavaselostuksen mukaan *”Pyhäjärven rantaa seuraa vihervyöhyke, joka liittää arvokkaan historiallisen Hatanpään kartanon puiston Ratinan niemen julkisiin laitoksiin, nojautuen kaupunginhallituksen periaatepäätökseen rantojen suojelemiseksi.”* Rantojen avoimuus ja puistoluonne niin kulttuurihistoriallisin kuin maisemallisinkin perusteiden nähtiin jo tuolloin tärkeänä tavoitteena keskusta-alueen maankäytölle. Kaavaselostus ottaa kantaa myös vesialueen kokoon rannantäyttäjien luomassa maisemassa: *”Maiseman silmän eli vesikalvon supistumista ei tosin voida kokonaan välttää Pyhäjärven koillisosassa, mutta sen suhde maa-alueeseen säilyy vielä hyväksyttävänä. Samoin Hatanpään niemen ja Ratinan niemen selvä niemen luonne on voitu pysyttää kohtuullisessa määrin. Katsojalle avautuu riittävästi pitkiä järviperspektiivejä.”*²⁶ Tampereen yleiskaavassa 1982 (hyväksytty 14.9.1983) Viinikanlahden rannat oli jo nimetty lähivirkistysalueeksi.

Hatanpäällä toimiva Sarvis Oy lahjoitti Tampereen kaupungille arviolta 1970-luvun taitteessa suihkukaivon, joka sijoitettiin Viinikanlahdelle Sarviksen tehdasrakennuksen kohdalle. Ylöspäin vapaasti suihkuava kaivo ankkuroitiin järveen n. 80-90 metrin etäisyydelle rannasta. Suihkukaivo mainittiin valmistuessaan Pohjoismaiden korkeimmaksi, ja siihen asennettiin myös valaistus.²⁷ Suihkukaivo poistettiin arvioiden mukaan 1980-luvun lopulla, mahdollisesti Soutu- ja melontakeskuksen laitureiden rakentamisen yhteydessä.²⁸

Sarvis Oy:m lahjoittama suihkukaivo Viinikanlahdessa. KUVAT Scan.Foto ja Juhani Riekkola 1971/Vapriikin ka.

Vihervyöhyke täydentyi Viinikanlahden pohjoisrannalle, kun vuoden 2005 asemakaavassa muodostettiin Höyrynpuisto sähköaseman tontin eteläpuolelle, Jokikadun ja Voimakadun välille. Höyrynpuisto yhdistyy Ratinan asuinkerrostaloalueeseen, pienvenelaitureihin ja Pyhäjärveä kiertävään kevyen liikenteen reittiin. Asfaltoituine väylineen, istutusalueineen, puistokalusteineen ja laajoine nurmialueineen Höyrynpuisto on ilmeeltään 2000-luvun urbaani rantapuisto.

²⁶ Asemakaavan 1907 selostus 10.7.1962

²⁷ Asemakaavan 4532 selostus 19.4.1974.

²⁸ Sähköposti- ja puhelinkeskustelut 3.10.2019. Vapriikin kuva-arkiston tutkija Teppo Moilanen, Tampereen kaupungin satamamestari Matti Joki.

Viinikanlahdenpuiston pohjoisosassa, tontilla 122-513-4, sijaitsi Tampereen kaupungin päihdehuollon alainen Viinikanlahden ensisuoja, joka tarjosi kriisimajoitusta asunnottomille. Ensimmäinen ensisuoja oli tilapäinen, tontin rajaa vasten sijainnut puurakennus, joka purettiin vuonna 1988 valmistuneen L-muotoisen rakennuksen tieltä. Kulku ensisuojaan oli Jokikadun kautta. Vuonna 2001 ensisuoja täydennettiin toisella rakennuksella, ja vuonna 2011 molemmat rakennukset purettiin, kun Viinikan ensisuoja siirtyi toisaalle Hatanpään alueella.

Viinikan ensisuojan vanhempi ja uudempi rakennus vuonna 1985. Taustalla jätevedenpuhdistamon mädättämötornit. KUVAT Arjen historia/Työväenmuseo Werstas

Jätevedenpuhdistamosta muodostui oma viheralueensa, sillä sen suunnittelussa varattiin runsaasti tilaa nurmialueille, puukujille ja istutuksille. Ensimmäisessä istutussuunnitelmassa vuonna 1972 puusto oli lehtipuita (lehmus, koivu, poppeli, haapa, tervaleppä ja vaahtera); myöhemmin lajistoon on lisätty muun muassa kuusia. Täydentäviä istutuksia tehtiin vuonna 1982 selkeytysaltaiden laajentuessa länteen, vuonna 1986 alueen koillisosaan mädättämön rakentamisen yhteydessä ja 1999 *Arkhimedeen ruuvien* pystytyksen yhteydessä. Hatanpään valtatie reunustavia lehmuksia on siirretty sisääntuloväylien muutosten yhteydessä. Henkilökunnan käyttöön perustettiin 1980-luvulla tenniskenttä alueen länsipäätyyn. Pääportin lähellä, Hatanpäänkadun aidan vierellä on kivinen kilometripylväs, jonka sijainti ei rannan maantäyttöjen vuoksi ole alkuperäinen.

Valvomorakennuksen edustalla sijaitseva monumentti *Arkhimedeen ruuvi* pystytettiin Tampereen kaupungin vesilaitoksen satavuotisjuhlan kunniaksi vuonna 1999. Teos on valmistettu jäteveden pumppaamiseen puhdistamolla vuosina 1971-1997 käytetystä ruuvipumpusta.²⁹ Arkhimedeen ruuvi on vanha, jo muinaisessa Egyptissä tunnettu mekaaninen menetelmä nesteiden tai massan siirtämiseksi tasolta toiselle.

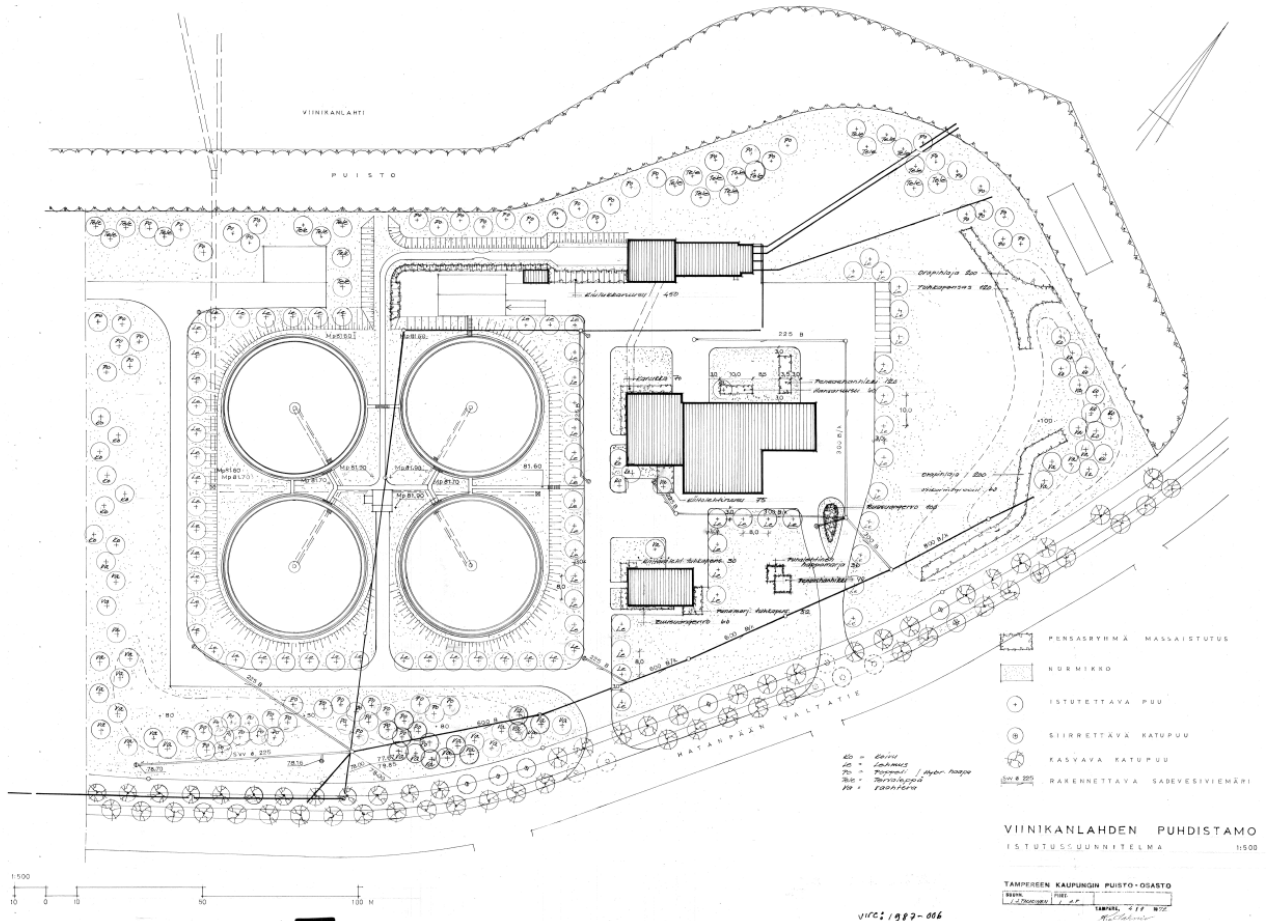
²⁹ Tampereen muistolaatat ja muut muistomerkit. <https://www.tampere.fi/ekstrat/taidemuseo/muistomerkit/arkhimed.html>

Arkhimedeiden ruuvi -monumentti valvomon edustalla erottuu Hatanpään valtatie maisemassa. KUVA Jouko Vuorinen/Vapriikin kuva-arkisto.

Kilometripylväs pääportin lähistöllä on todennäköisesti siirretty paikalleen muualta, sillä maantäyttöjen vuoksi Hatanpääkadun linjaus muodostui vasta 1960-luvulla.

Puhdistamoalueen ensimmäisessä istutussuunnitelmassa 4.9.1972 (Ahti Pakarinen, Tampereen kaupungin puisto-osasto) lehmukset kehystävät selkeytsaltaita, rakennusten ympärillä on ruusu- ja muita pensaita. KUVA Tampereen kaupunki/puistotoimen arkisto

Puhdistamon pohjoisosan istutussuunnitelma 15.4.1986 (Pirkko Huttunen, Tampereen kaupungin puisto-osasto) sisältää havu- ja lehtipuita ja nykyistä runsaammin huoltoteitä. Tontin rajan pohjoispuolella Viinikan ensisuojan ensimmäinen rakennus. KUVA Tampereen kaupunki/puistotoimen arkisto

2.6. Teollisuusalueesta toimistoiksi

Selvitysalueen lähivaikutusalueella on tapahtunut jätevedenpuhdistamon rakentamisen jälkeen monia muutoksia. Pääosin teollisuustoiminnot ovat väistyneet toimistojen ja asumisen tieltä. Hatanpääniemelle 1930-luvulta lähtien rakentunut Hatanpään sairaala on edelleen julkisten palveluiden alueena. Hatanpään valtatie ja radan välisiin kortteleihin on rakennettu moderneja virasto- ja toimistotiloja, kuten 1990-lopulla valmistunut Verotalo. Samalla tontilla sijaitsee entinen Lokomon tehtaanjohtajan talo.

Suomen ensimmäinen muovituotteita valmistanut Sarvis Oy perustettiin vuonna 1921. Punatiilinen tehdaskokonaisuus rakennettiin vaiheittain 1930- ja 1940-luvulla Hatanpääkadun eteläpuolelle. Tampereen tehtaan toiminta päättyi 1990-luvun alussa, minkä jälkeen Sarviksen rakennukset ovat olleet toimistotiloina, muun muassa Tampereen kaupungin käytössä.

Sarviksen ensimmäinen rakennusvaihe 1934 ja tehdas laajennusten jälkeen 1959. KUVAT Veikko Kanninen ja Juhani Riekkinen/Vapriikin kuva-arkisto.

Vuoden 1967 ilmakuvasa rantaa täytetään ja tasoitetaan. Hatanpääkatua reunustavat puut on istutettu. KUVA Scan-Foto Oy/Vapriikin kuva-arkisto.

Vas.: Hatanpäätä etelästä vuonna 1965. Kuvan keskellä Hatanpään vuonna 1916 perustettu siirtolapuutarha-alue, joka siirrettiin 1970-luvulla Niihamaan, Oik.: Hatanpään sairaala laajennuksineen vuonna 1996. Rannassa matala Rintaklinikka, joka järveltä katsoen on linjassa Soutukeskuksen kanssa. KUVAT Scan-Foto Oy/Vapriikki

Sarviksen tehtaat suurimmillaan vuonna 1992. Soutukeskuksen rakennukset ovat valmiit, samoin rantapuisto kevyen liikenteen väylälineen. Puhdistamon länsipäässä on henkilökunnan tenniskenttä. KUVA Scan-Foto Oy/Vapriikin kuva-arkisto.

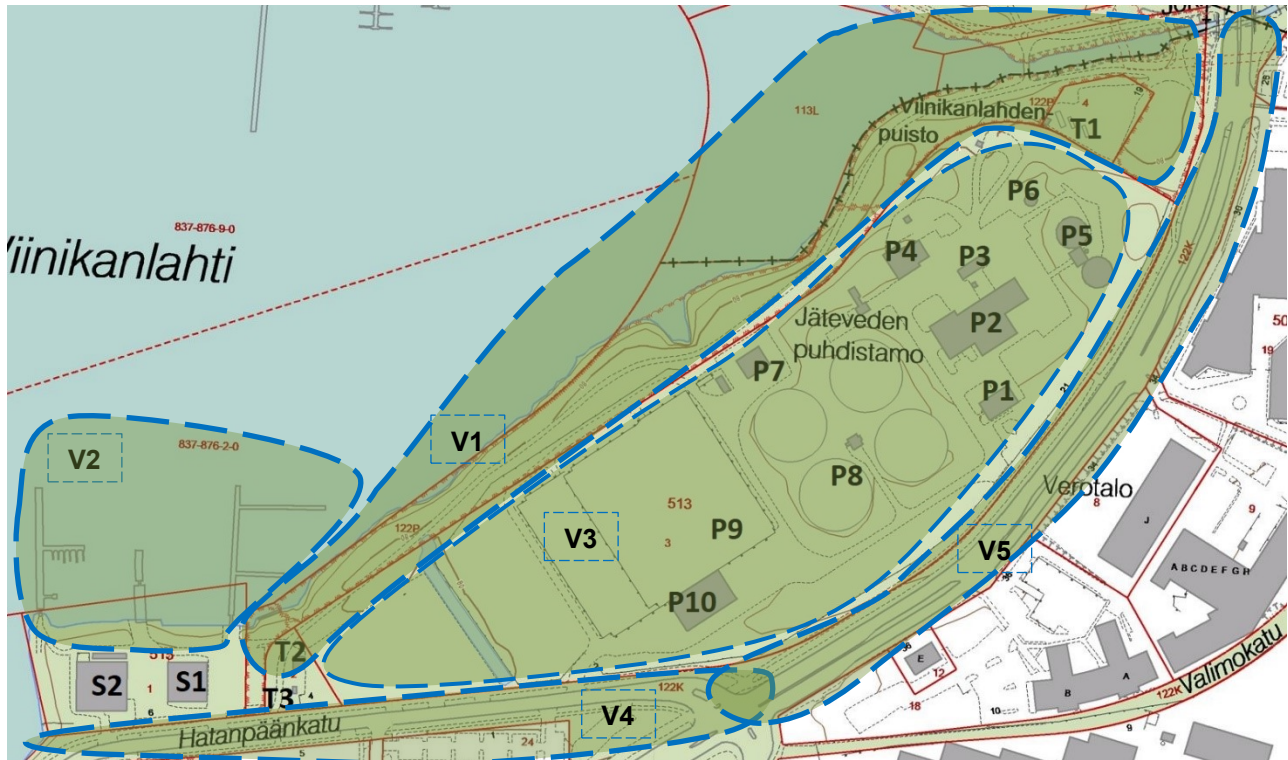

Ilmanäkymä Viinikanlahdelle ja Ratinan 2010/2011. Lahden pohjoisrannalla Ratinassa kerrostaloalue on rakenteilla. KUVA Scan-Foto Oy/Vapriikin kuva-arkisto.

3 RAKENNUSKANTA

3.1. Selvitysalueen rakennuskanta

Selvityksessä tutkitut rakennukset ja rakennelmat on jaoteltu neljään ryhmään: Jäteveden puhdistamon rakennukset (P) pääosin 1970- ja 1980-luvulta, Soutukeskuksen rakennukset (S) 1970-1980-luvulta, uudemmat tekniset rakennukset (T) sekä viherympäristöt (V). Seuraavassa esitellään luonnehdinnat rakennusryhmien yleispiirteistä. Rakennuskohtaiset inventointitiedot löytyvät liitteestä. Lähivaikutusalueen rakennuskanta esitellään luvussa 3.2.

Jäteveden puhdistamo

P1-P10

Jätevedenpuhdistamon ensimmäisen vaiheen rakennukset - valvomo, lietteenkäsittelylaitos, välppäämö ja pyöreät selkeytysaltaat - muodostavat puhdistamon ydinalueen ja yhtenäisen, vuonna 1972 valmistuneen kokonaisuuden. Rakennusten suunnittelusta vastasi Tampereen kaupungin arkkitehtuuri-osasto: arkkitehti Eeva Uotila valvomon, lietteenkäsittelylaitoksen ja altaiden osalta sekä kaupunginarkkitehti Jaakko Ilveskoski välppäämön osalta. Kasvavan kaupungin infrastruktuuria rakennettaessa oli luontevaa käyttää kaupungin omaa suunnittelutoimistoa. Vastaavasti 1961 valmistuneen Raholan keskuspuhdistamon suunnittelijana oli kaupunginarkkitehti Jaakko Ilveskoski, jonka toimi kaupunginarkkitehdin virassa vuosina 1953-1972 ja on suunnitellut lukuisia julkisia rakennuksia Tampereelle. Eeva Uotilan suunnittelemissa puolestaan ovat muun muassa Saukonpuiston koulu (1960) ja Lielahden päiväkotia (1971).

Jäteveden puhdistamon ensimmäisen vaiheen rakennukset edustavat tunnistettavasti aikansa teollista rakentamista ja laadukasta käyttöarkkitehtuuria. Rakennuksissa toistuvat laatikkomaiset ja lieriömuodot. Tunnusomaisia materiaaleja ovat betoni, punatiili ja profiilipelti. Valvomon ja

välppäämön riisutussa muotokielessä ja ikkunarivistöissä on 1960-luvun teolliselle rakentamiselle tyypillisiä jälkifunktionalistisia piirteitä. Myöhemmät rakennukset täydentävät ilmettä. Alueen kokonaissuunnittelussa on käytetty maltillisia korkeuseroja ja viherkaistoja rakennusten välillä, jolloin alueen sisälle muodostuu korttelimaisia penialueita ja väljiä, edustavia puukujia.

Soutukeskus

S1-S2

Soutukeskus koostuu kahdesta matalahkosta ja massaltaan laatikkomaisesta rakennuksesta: kalustovajasta ja soutupaviljongista. Rakennukset liittyvät kiinteästi laitureiden ja rantapuiston muodostamaan viher- ja virkistysalueen maisemaan. Arkkitehtuuriltaan soutukeskuksen rakennukset edustavat rakennusajankohdalleen ominaista käyttöarkkitehtuuria ja ovat piirteiltään hyvin säilyneet. Viinikanlahden soutukeskus kuvastaa toisaalta liikuntapaikkojen rakentamisen yleisyyttä 1980-luvulla sekä siihen liittyvää urheiluseurojen aktiivisuutta, toisaalta rantojen virkistyskäytön nousua samaan aikaan. Maisemallisesti soutukeskus on erityisen merkittävä. Rakennukset ovat pääteaihe Hatanpäänkadun viereiselle, täyttömaasta muokatulle rantakaistaleelle sekä näkyvä maamerkki lähestyessä Viinikanlahtea vesitse. Matalat rakennusmassat eivät peitä Hatanpäänkadulta ja sen varren rakennuksista avautuvaa järvinäkymää.

Tekniset rakennukset

T1-T3

Selvitysalueeseen kuuluu muutama tekniseen rakentamiseen laskettava rakennus puhdistamon ulkopuolisilla tonteilla, sen koillis- ja kaakkoispuolella. Jäähdytyskontit entisen Viinikanlahden ensisuojan tontilla sijaitsevat puistomaiseman kannalta merkittävällä paikalla. Jäähdytysveden pumppaamo liittyy alueen merkittävän teollisen toimijan, Lokomon tehtaiden historiaan.

Viherympäristöt

V1-V5

Viinikanlahden avoin puistomainen rantavyöhyke on muodostunut maantäytön muokatessa rantaviivaa. Rantapuisto esitettiin keskeisenä elementtinä vuonna 1962 hyväksytyssä asemakaavassa nro 1907. Kaavaselostuksen mukaan ”Pyhäjärven rantaa seuraa vihervyöhyke, joka liittyy arvokkaan historiallisen Hatanpään kartanon puiston Ratinan niemen julkisiin laitoksiin, nojautuen kaupunginhallituksen periaatepäätökseen rantojen suojelemiseksi.” Rantojen avoimuus ja puistoluonne virkistyskäytön sekä kulttuurihistoriallisten ja maisemallisten perusteiden nojalla nähtiin jo tuolloin tärkeänä tavoitteena keskusta-alueen maankäytölle. Mainitussa kaavaselostuksessa otetaan kantaa myös vesialueen kokoon rannantäyttäjien luomassa maisemassa: ”Maiseman silmän eli vesikalvon supistumista ei tosin voida kokonaan välttää Pyhäjärven koillisosassa, mutta sen suhde maa-alueeseen säilyy vielä hyväksyttävänä. Samoin Hatanpään niemen ja Ratinan niemen selvä niemen luonne on voitu pysyttää kohtuullisessa määrin. Katsojalle avautuu riittävästi pitkiä järviperspektiivejä.”

Selvitysalueen viherympäristö koostuu muutamasta erilaisesta elementistä: Rantapuistossa yhdistyvät polveilevat näkyvät, kookas puusto ja toimiva kevyen liikenteen maisema. Siihen liittyy lännessä avoin laiturialue. Jätevedenpuhdistamoalueen sisällä on oma viherympäristönsä, missä harkituilla istutuksilla on luotu maisemaa rajaavia ja suojaavia elementtejä, puukujia ja viherkaistoja. Hatanpään valtatiellä ja Hatanpäänkadulla on vakiintunut puistokadun olemus.

Rakennuskohtaiset inventointikortit > Liite s. 35 alkaen

3.2. Lähivaikutusalueen rakennuskanta ja kaupunkikuva

Hatanpään valtatie itäpuolen maisema alkoi muuttua 1980-luvun jälkeen. Aiemmin teollisuustontteja täydentänyt pienempi rakennuskanta (varastoja, henkilöstörakennuksia, asuinrakennuksia) sijoittui väljästi tien varteen jättäen näkymät avoimeksi Hatanpään valtatie ja varsinaisten tehdasrakennusten välille. 1990-luvulla käynnistynyt toimistorakentamisen aalto loi Hatanpään valtatie varteen uutta tiiviimpää maisemaa, jossa monikerroksiset, tiili-, lasi- ja teräspintaa yhdistelevät kookkaat toimistorakennukset muodostivat lähemmäs katutilaa ulottuvan ja sitä reunustavan muurimaisen jatkumon.

1900-luvun kuluessa rakennuskannan yleisilme on muuttunut muodoiltaan yhdenmukaisemmaksi ja sijoittelultaan tiiviimmäksi suhteessa katutilaan. Tehdasrakennuksiin liittynyt monimuotoinen varasto-, toimisto- ja asuinrakennusten joukko on kadonnut, ja tilalla on kookkaita toimistokomplekseja, jotka muodostavat muurimaisen näkymän teiden varsille. Yhteistä rakennuksille on massiivinen muoto sekä punatiilen, lasin ja teräksen yhdistäminen julkisivuissa. Samalla Hatanpään valtatie ja Hatanpäänkadun puistokatumainen ilme on vahvistunut. Uusina elementteinä ovat Pyhäjärven rannan virkistyskäytön vakiintuminen 1970-luvulta lähtien ja Viinikanlahden pohjoisrannan tiivis asuinrakentaminen 2000-luvulta lähtien.

- Y1** Hatanpään sairaala-alue
- Y2** Asuinrakennus
- Y3** Kanta-Sarvis
- Y4** Kulma-Sarvis
- Y5** Hatanpään valtatie ja Hatanpäänkadun risteysalue
- Y6** Lokomon tehtaanjohtajan talo
- Y7** Verotalo
- Y8** Hatanpään teollisuustalo
- Y9** Autoliike
- Y10** Toimistotalo
- Y11** Varmankulma
- Y12** Dynamo
- Y13** As Oy Ratinanhovi

Rakennuskohtaiset inventointikortit > Liite s. 35 alkaen

4 YHTEENVETO

Viinikanlahden rakennettu ympäristö kuvastaa monipuolisesti muuttuvaa kaupunkikuvaa ja sen historiallisia vaiheita. Selvitysalueeseen nykymaisemassa on tunnistettavissa historiallisia, rakennushistoriallisia ja maisemallisia arvoja.

4.1. Selvitysalueen arvot

Historialliset arvot

Viinikanlahden alue kuvastaa vanhan viljelysseudun muutosta Tampereen kaupunginosaksi ja liikenneväylien merkitystä kaupungin kehityksessä. Alueen rikas teollisuushistoria on selvitysalueelta lähes kadonnut, mutta näkyvissä lähivaikutusalueen rakennuskannassa. Jätevedenpuhdistamo kertoo Tampereen vesihuollon kehityksestä jätevesien käsittelyn ja vesiensuojelun näkökulmasta. Rakennuskanta edustaa alan tyypillistä rakentamista ja aikansa tekniikkaa kertoen siten autenttisesti jätevesihuollon historiasta koko maassa. Tampereen kaupungin historiassa puhdistamo edustaa kunnallisen sektorin voimakasta kasvun aikaa, jolloin panostuksilla infra- ja muuhun rakentamiseen pyrittiin luomaan taloudellista kasvua ja hyvinvointia.

Alueen kokonaisuus kertoo toisen maailmansodan jälkeisestä kaupunkisuunnittelun historiasta ja siitä, miten suunnitteluratkaisuilla vastattiin sekä kaupunkiyhteiskunnan infrastruktuurin ja teknisen kehityksen tarpeisiin että tarpeeseen luoda viher- ja virkistysympäristöjä kaupunkitilaan.

Rakennushistorialliset arvot

Puhdistamoalueen rakennuskanta edustaa laadukasta käyttöarkkitehtuuria ja ajatonta teknistä laitosrakentamista, jossa on edelliselle vuosikymmenelle tyypillistä jälkifunktionalismin henkeä. Puhdistamon ensimmäisen vaiheen rakennukset alueen ytimessä muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden. Rakennusten muotokieli ja materiaali kertovat teollisen rakentamisen perinteestä.

Puhdistamotontin vihersuunnitteluratkaisut kertovat pyrkimyksestä laadukkaaseen julkiseen rakentamiseen sekä vihreän tilan avulla torjua jätevesien käsittelyn vaikutusta ilmanlaatuun ja maisemaan.

Maisemalliset arvot

Viinikanlahden rantapuiston maisemallinen asema on ollut keskeinen tekijä alueen suunnittelussa 1960-luvulta lähtien, ja kertoo viher- ja virkistysalueiden merkityksestä modernissa yhdyskuntasuunnittelussa. Ranta-alueiden käyttö virkistystarkoituksiin on nykyiseen kaupunkitila-ajatteluun ulottuva kehityskaari. Puistoalueen ominaispiirteet ovat säilyneet hyvin.

Soutukeskus on maisemassa merkittävä päätenäkymä sekä Hatanpäänkadun suunnasta että Pyhäjärveltä käsin. Matalat rakennukset sulautuvat täyttömaasta syntyneeseen laakeaan pihalueeseen. Matala yleisilme luo maisemallisen jatkumon Hatanpäänniemen rannan rakennuksiin. Laiturit jäsentävät avointa ranta-aluetta ja kertovat rannan aktiivisesta virkistyskäytöstä.

Hatanpään valtatie ja Hatanpäänkatu bulevardimaisina väylinä ovat verraten varhainen elementti selvitysalueen kaupunkikuvassa. Loivasti kaartuva Hatanpään valtatie lehtipuukujineen ja kevyen

liikenteen kaistoineen on edustava sisääntuloväylä keskustaan ja kertoo modernista liikennesuunnittelusta ja Tampereen kaupungistumisen historiasta. Hatanpäänkatu entistä teollisuusaluetta jäsentävänä läpiajoväylänä luo merkittävän puistokatunäkymän.

4.2. Lähivaikutusalueen arvoista

Hatanpään valtatie itäpuolella ja Hatanpäänkadun eteläpuolella sijaitsevilla, 1900-luvun alusta säilyneillä tehdaskiinteistöillä on historiallista arvoa Tampereen teollisuuden kehityksen ja taloushistorian kuvaajina. Lähialueen rakennuskanta on kaupunkihistoriallisesti arvokas kokonaisuus kertoen Hatanpään kaupunginosan muodostumisesta.

Rakennushistoriallisesti lähialueen rakennuskanta muodostaa kerroksisen jatkumon julkiselle ja yksityiselle rakentamiselle ominaisista ilmiöistä 1910-luvulta 2000-luvulle saakka. Rintaklinikalla, Kanta-Sarviksen tehdasrakennuksella, Lokomon tehtaanjohtajan talolla, Hatanpään teollisuustalolla ja As Oy Ratinanhovilla on erityistä arkkitehtonista arvoa rakennustyyppinsä ja aikakautensa suunnitteluhanteiden laadukkaina ja hyvin säilyneinä edustajina.

Maisemallisesti arvokasta on eri-ikäisten teollisuus-, liike-, sairaala-, asuin- ja toimistorakennusten tunnistettavuus rakennustyyppinä ja näiden urbaani liittyminen katumaisemaan. Puistokaduilla on itsenäinen arvo maisemassa ja ne viestivät vihreän tilan merkityksestä modernissa kaupunkisuunnittelussa. Lähialueen länsiosassa, sairaala-alueen ja Hatanpäänkadun asuinrakennusten tuntumassa, rakennusten liittyminen luontevasti rantaviivaan ja avoimet näkymät Pyhäjärveltä ovat maisemallisesti merkittäviä.

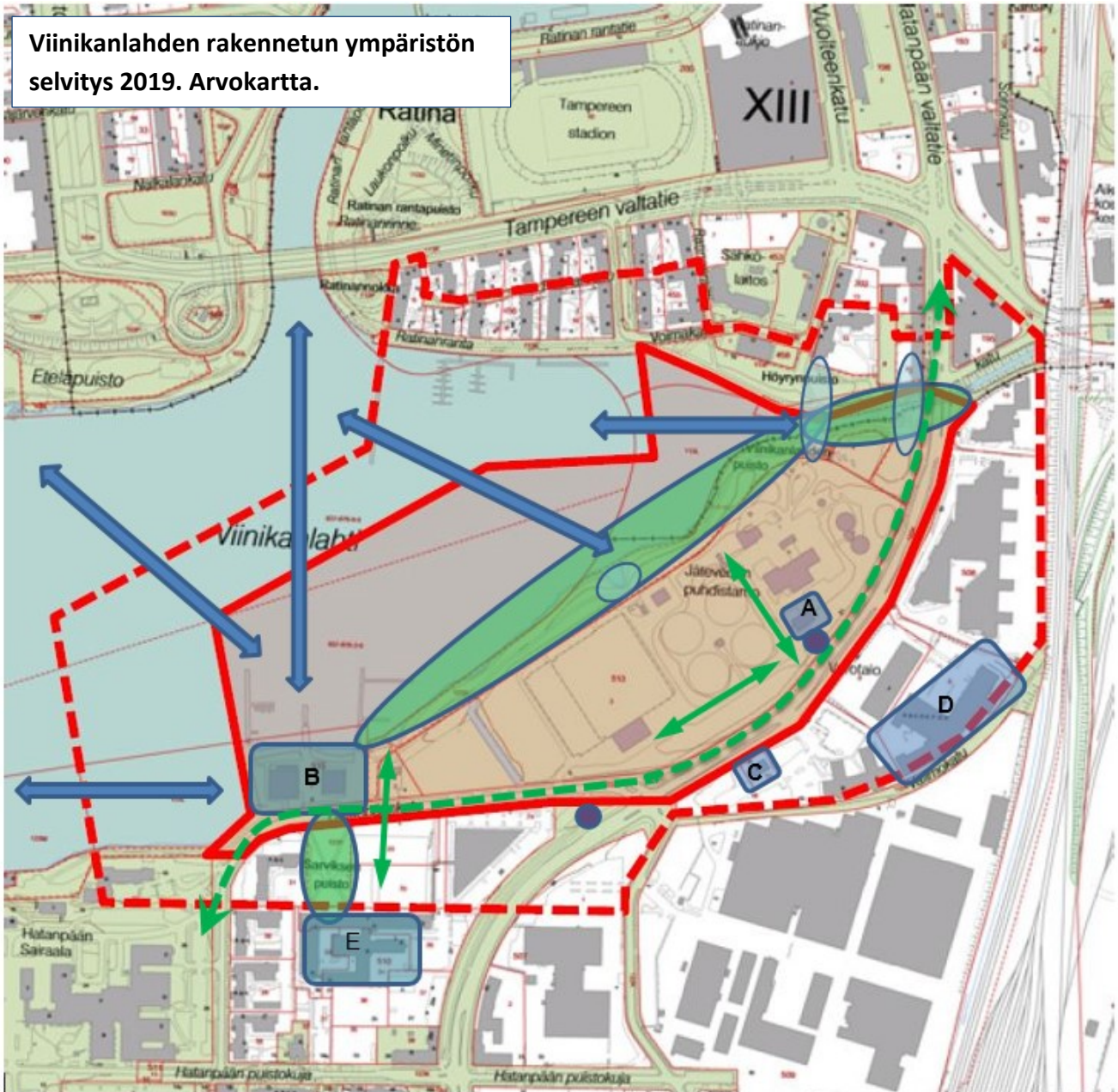
4.3. Alueen vaalittavat ominaispiirteet ja muutoskestävyys

Edellä todettujen arvojen säilymiseksi selvitysalueen rakennetussa ympäristössä suositellaan seuraavia vaalivia ja säilyttäviä toimenpiteitä.

- Jätevedenpuhdistamon teknisen rakennuskannan ominaispiirteet ovat hyvin säilyneet, mutta sitoutuvat vahvasti nykyiseen käyttötarkoitukseen. Toiminnan siirtyessä muualle tämä toiminnallinen arvo heikkenee siinä määrin, että puhdistamon rakennukset ja rakenteet jäävät kertovuudeltaan vajaiksi ja kestävät näin ollen huomattavaakin muutosta.
- Valvomorakennuksen säilyminen muistumana alueen kunnallisteknisestä käyttöhistoriasta on kuitenkin suositeltavaa. Rakennuksen ajaton arkkitehtuuri ja asuinrakentamisen yhteyteen sopiva mittakaava ovat sovitettavissa uudisrakentamiseen, ja keskeinen sijainti alueella mahdollistaa valvomon uudeksi käyttötarkoitukseksi esimerkiksi liike-, kulttuuri- ja kokoontumistiloja tai muita palveluita. Rakennuksen arvojen säilymiseksi julkisivut on syytä säilyttää alkuperäisinä, mutta sisätilojen osalta rakennus kestää muutosta hyvin. Rakennus kestää hyvin myös laajennusosalla muodostettavan yhteyden uudisrakentamiseen.
- Arkhimedeen ruuvi -muistomerkillä on teollisuushistoriallista ja paikallishistoriallista arvoa, ja sen säilyminen Viinikanlahden alueella vahvistaa alueen historiallista syvyyttä. Muistomerkien historiallinen kertovuus on mahdollista säilyttää myös muunlaisissa sijoitusratkaisuisissa, esimerkiksi Viinikanojan ympäristössä.

- Puhdistamoalueen maisemallista luonnetta tulee vaalia säilyttämällä alueen puistomainen ilme ja huolellinen istutussuunnittelu. Alueen hienovarainen korkeuden vaihtelu on syytä säilyttää. Piharakentamisessa on suositeltavaa käyttää alueen tekniseen rakennushistoriaan viittavia materiaaleja, kuten betoni, ja lieriömäisiä tai allasmaisia muotoja.
- Alueen kulttuurihistoriallisesti merkittävä veneilyyn liittyvä virkistyskäyttö laitureineen on syytä säilyttää. Soutukeskuksen rakennukset kestävät muutoksia, mutta maisemallisten arvojen säilymiseksi satamarakennusten matala yleisilme on syytä säilyttää.
- Viinikanlahden ja Viinikanojan suun vesistömaiseman säilymiseksi Viinikanlahden lahtimainen muoto ja näkymä Pyhäjärveltä kohti Viinikanojan suuta on syytä säilyttää historiallisena maisemapiirteenä.
- Rantapuiston yleisilme metsäisenä, hoidettuna viheralueena ja kevyen liikenteen ympäristönä on syytä säilyttää. Puiston alkuperäisen olemuksen säilymiseksi vihervyöhykkeen tulee olla riittävän leveä. Alkuperäisen ilmeen säilymistä edistäisivät myös sorapintaiset reitit, suojaavasti ryhmitelty puusto sekä polveileva rantaviiva. Puhdistamon poistoputkea varten tehty rantaviivan muokkaus betonisen pumppuaseman kohdalla on muistuma alueen vesihuoltohistoriasta, jonka säilyttämistä voi harkita.
- Hatanpään valtatie ja Hatanpäänkadun bulevardimainen puistokatuluonne tulee säilyttää säilyttämällä lehtipuukujat molemmin puolin katutilaa ja Hatanpään valtatiellä myös ajokaistojen välissä. Mainittujen katujen risteyskohdan maisemallista asemaa vahvistaisi molemminpuolisen puukujan jatkaminen Hatanpään valtatiellä myös risteyksestä etelään.

Viinikanlahden rakennetun ympäristön selvitys 2019. Arvokartta.

Selvitysalueen rajaus Lähivaikutusalue

Huomionarvoiset rakennukset

A Jätevedenpuhdistamon keskusvalvomo

Valvomorakennuksen säilyminen on suositeltavaa muistumana alueen kunnallisteknisestä käyttöhistoriasta.

B Soutukeskus

Veneilyyn liittyvä virkistyskäyttö laitureineen ja satamarakennusten matala yleisilme on syytä säilyttää ranta-alueella.

C Lokomon tehtaanjohtajan talo

Säilytettävä alueen teollisen historian maamerkinä.

D Hatanpään teollisuustalo

Säilytettävä alueen teollisen historian maamerkinä.

E Kanta-Sarvis

Säilytettävä alueen teollisen historian maamerkinä.

Tärkeät viherympäristöt

Tärkeä puistokatu näkymä

Tärkeä maastonkohta tai silta

Tärkeät näkymät järveltä ja järvelle

Tärkeät alueen sisäiset näkymät

Huomionarvoinen muistomerkki

P1 Valvomo

Kiinteistö	837-122-513-3
Rak.vuosi	1972
Rakennuttaja	Tampereen kaupungin vesilaitos
Suunnittelija	Eeva Uotila/Tampereen kaupungin arkkitehtiosasto
Materiaalit	
runko	betoni, tiili
verhous	puhtaaksimuurattu punatiili, maalattu pelti
kate	huopa
kattomuoto	tasakatto

Kuvaus

Punatiilipintainen rakennus sijaitsee puhdistamoalueen kaakkoiskulmassa ja on keskeinen osa jätevedenpuhdistamon ensimmäistä rakennusvaihetta. Rakennus edustaa tiukan funktionalistista muotokieltä kuutiomaisine räystäättömine massoineen, ikkunauhoineen ja eleettömine yksityiskohtineen. Paikalla muurattu elävä punatiilipinta tuo ilmeeseen lämpöä ja viimeistelyn tuntua ja yhdistää rakennuksen punatiilisen teollisuusrakentamisen perinteeseen. Sisätilat ryhmittyvät molemmissa kerroksissa käytävän varrelle. Huomattavin tila on toisen kerroksen länsipäädyn valvomo. Vuonna 1985 ensimmäisen kerroksen sisätiloja muutettiin siten, että ruokalan tilalle tuli lisää pukuhuonetoja ja ruokala keittiöineen sijoitettiin korjaamon paikalle.

Näkymä puhdistamon sisäänajotieltä. Valvomo, lietteenkäsittelylaitos ja välppäämö muodostavat puhdistamorakennusten ytimen. Valvomon edessä muistomerkki *Arkhimedeen ruuvi*. Oikealla rakennuksen päätyjulkisivu lounaaseen. KUVA vas. Teppo Moilanen/Vapriikin kuva-arkisto

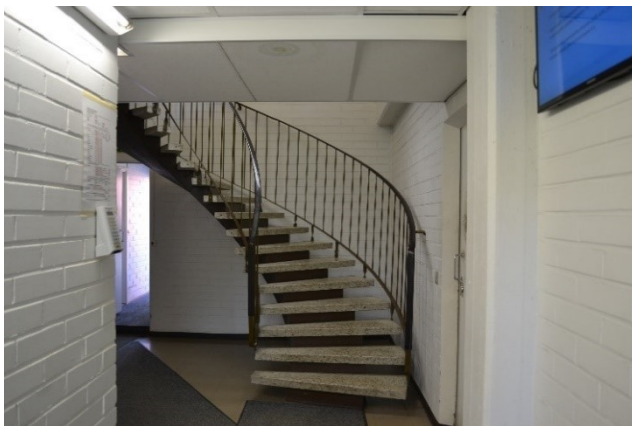

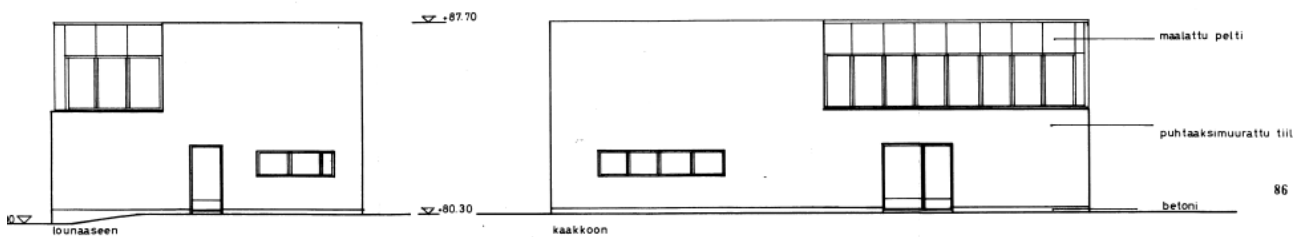
Takajulkisivu luoteeseen. Pihakota on 2000-luvulta.

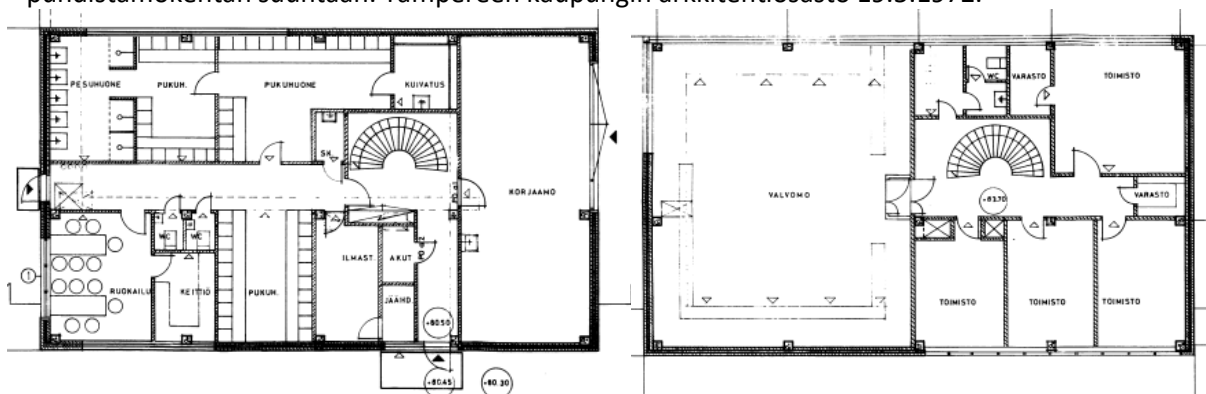
Valoisa valvomosali toisen kerroksen päädyssä. KUVA Teppo Moilanen/Vapriikin kuva-arkisto

Portaikko ensimmäisestä toiseen kerrokseen (ylh.) ja näkymä toisen kerroksen toimistokäytävään (oik.)

Ote julkisivupiirustuksista, julkisivut lounaaseen ja kaakkoon. Yläkerrran valvomosalista on isot ikkunat puhdistamokentän suuntaan. Tampereen kaupungin arkkitehtiosasto 19.5.1972.

Ote pohjapiirustuksista, 1. ja 2. kerros. Alakerroksessa sosiaalililat ja korjaamohalli, yläkerrassa toimistohuoneita ja valvomo. Tampereen kaupungin arkkitehtiosasto 19.5.1972.

P2 Lietteenkäsittelylaitos

Rak.vuosi	1972
Rakennuttaja	Tampereen kaupungin vesilaitos
Suunnittelija	Eeva Uotila/ Tampereen kaupungin arkkitehtuuri- osasto
Materiaalit	
runko	betoni, tiili
verhous	profiloitu metallilevy
kate	huopa
kattomuoto	tasakatto

Kuvaus

Selkeämuotoinen, kuutiomaisista massoista muodostuva laitusrakennus puhdistamon keskusalueella. Julkisivuja hallitsee profiloitu metallilevy; alkuperäisissä suunnitelmissa oli enemmän ikkunapintaa. Rakennuksen koilliskulmaukseen laajennettiin lisäosa vuonna 1980 (suunnitelmat 1979, Insinööritoimisto Maa ja Vesi Oy) sekä sisätilamuutos vuonna 1986, jossa kattilahuone rakennuksen lounaiskulmassa muutettiin korjaamoksi. Korjaamo laajennettiin vielä sisätilamuutoksella 1997. Rakennuksen keskiosaan on myös lisätty neliömäisellä kauluksella varustetut kattoikkunakuvut. Sisätilojen materiaalit ovat pääosin alkuperäiset.

Julkisivu etelään on lähes aukoton. Vasemmalla korjaamo-osa ja sen takana konehuone piippuineen.

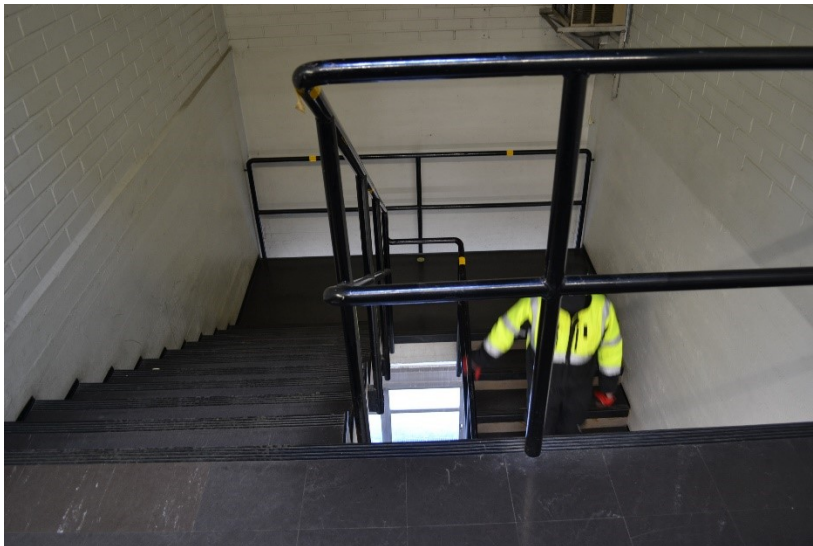

Pumppuhuone (vas.) rakennuksen keskiosassa ja toisen kerroksen suodatinpuristamo, jossa lietettä tiivistetään polymeerilingoissa. Saleissa on klinkkerilattiat ja betoniset penkit laitteistoille.

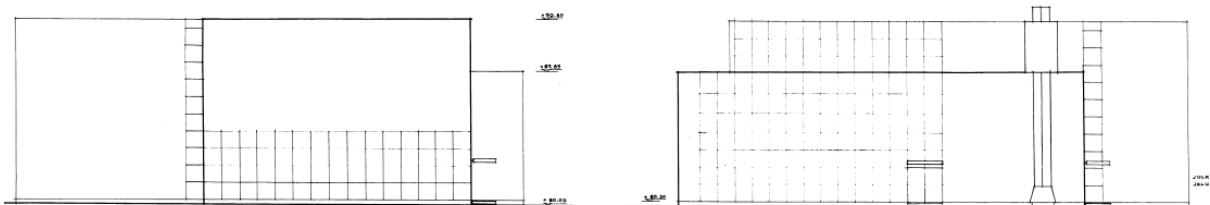

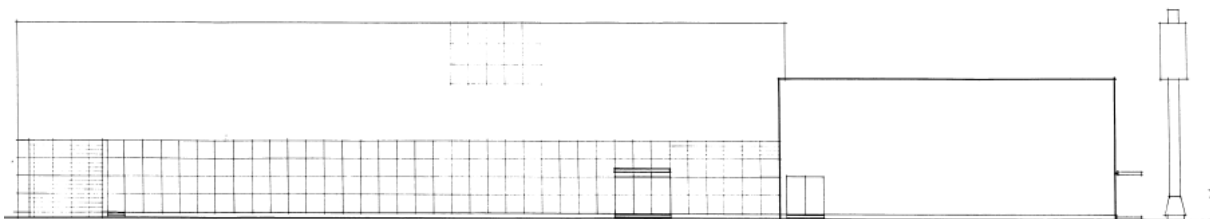
Suodatinpuristamo (vas.) on toisen kerroksen suurin tila, josta ikkunarivi pohjoiseen. Säikeissä jauhemaisia kemikaaleja. Väliseinän takana entinen valvomo. Käytöstä postunut valvomo (oik.). Metallilevyillä verhottu valvontataulu on säilynyt autenttisena.

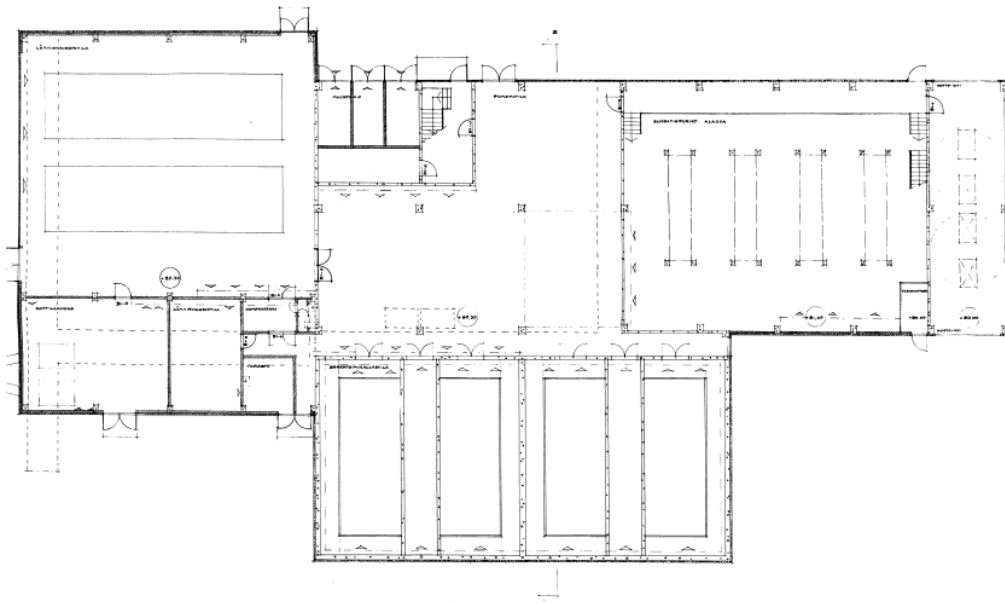
Portaikko pohjoissivulla ja toisen kerroksen käytävä. Sisäpinnoissa maalattua tiiltä, maalattua sileää metallia ja tummaa muovimattoa.

Ote pääpiirustuksista, julkisivut pohjoiseen ja etelään. Eeva Uotila 29.6.1970.

Ote pääpiirustuksista, julkisivu länteen. Eeva Uotila 29.6.1970.

Ote pääpiirustuksista. Pohjapiirros, 1. kerros. Eeva Uotila 29.6.1970.

Näkymä mädättämön katolta kohti lietteenkäsittelylaitosta. Puhdistamon ensimmäiseen rakennusvaiheeseen kuuluva laitos sijaitsee alueen ytimessä.

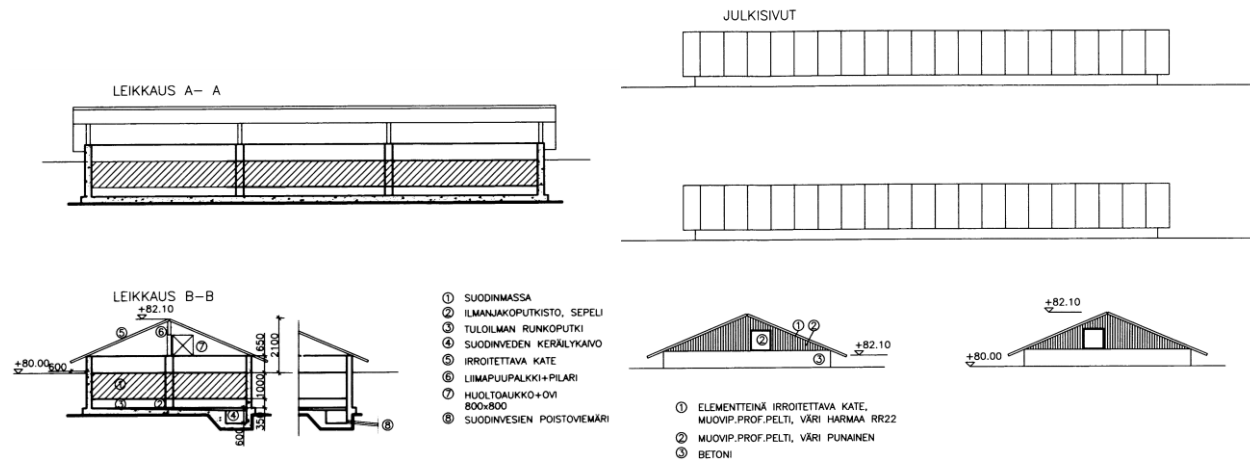
P3 Biosuodinlaitos

Rak.vuosi	2003
Rakennuttaja	Tampereen Vesi
Suunnittelija	Suunnittelukeskus Oy
Materiaalit	
runko	betoni
verhous	profiiloitu pelti
kate	profiiloitu pelti
kattomuoto	satula

Kuvaus

Biosuodinlaitos lietteenkäsittelylaitoksen pohjoispuolella kuuluu jätevedenpuhdistamon uusimpaan rakennuskantaan, ja rakennettiin täydentämään puhdistuksen biologista prosessia osana puhdistamon tehostamista ja saneerausta 2000-luvulla. Biosuodatus puhdistaa mikrobien avulla jätevedestä vapautuvia kaasuja ja poistaa hajuhaittaa. Suodinmassana käytetään turvetta, ja massan vaihtoa varten rakennuksessa on irrotettava kate. Matala, umpinainen rakennus sulautuu osaksi puhdistamon avointa pihakenttää.

Ote pääpiirustuksista, leikkaus ja julkisivut. Suunnittelukeskus Oy 8.11.2002

P4 Välppäämö

Kiinteistö	837-122-513-3
Rak.vuosi	1972
Rakennuttaja	Tampereen kaupungin vesilaitos
Suunnittelija	Jaakko Ilveskoski/ Tampereen kaupungin arkkitehtiosasto
Materiaalit	
runko	betoni, tiili
verhous	puhtaaksimuurattu punatiili, maalattu pelti
kate	huopa
kattomuoto	tasakatto

Kuvaus

Yksinkertainen, pienehkö laitosrakennus, jossa funktionalistisen teollisuusrakentamisen piirteitä. Välppäämö kuuluu puhdistusprosessin alkuvaiheeseen, missä jätevedestä erotetaan mekaanisesti kiinteää roskaa. Varsinaisessa välppäämössä sijaitsevat karkeavälvät ja hiekanerottamon länsipuolella sijaitsevassa lisärakennuksessa hienovälvät. Hiekanerotuksen yhteydessä veteen lisätään ferrisulfaattia. Hiekanerottamo rakennettiin vuonna 1982 ja hienovälppien rakennus tämän jälkeen.

Pelkistetty etujulkisivu etelään.

Takajulkisivu Pyhäjärven suuntaan pohjoiseen.

Vino katto kattaa pumppaamon nousuputket.

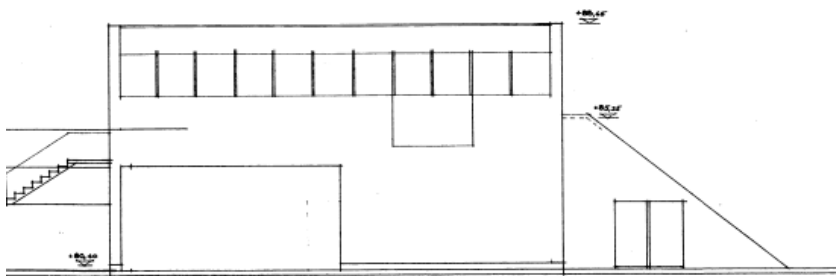
Hiekanerottamo ja sen takana hienovälppäämö.

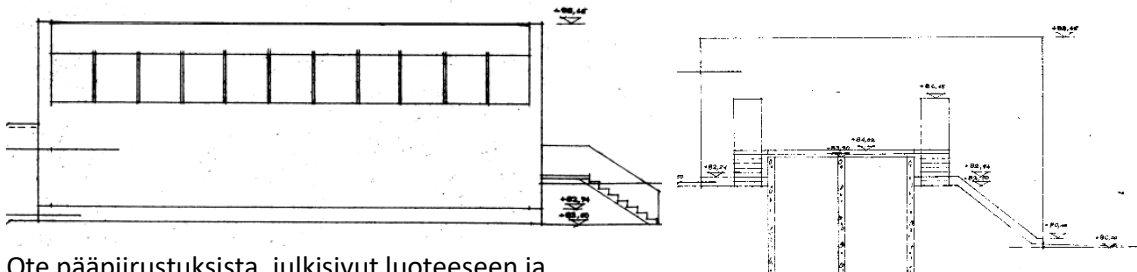
Välppäämön karkeavälvät.

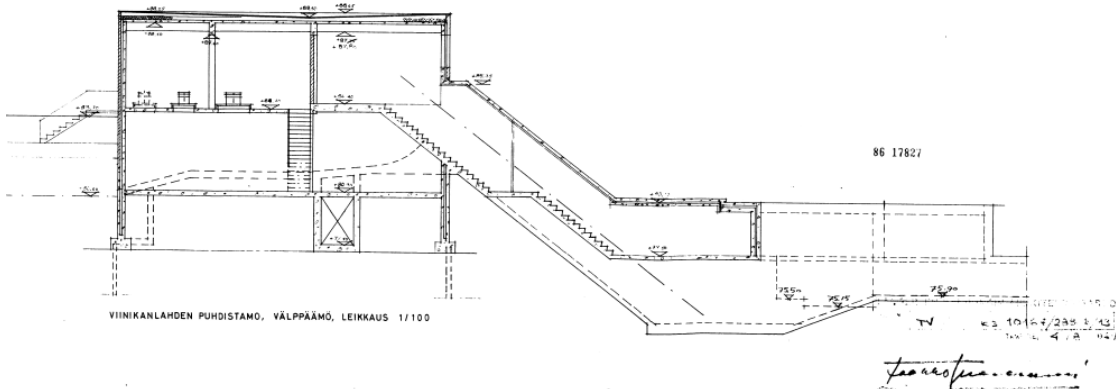
Hienovälvät lisärakennuksessa.

Ote pääpiirustuksista, julkisivu kaakkoon. Jaakko Ilveskoski 4.8.1969.

Ote pääpiirustuksista, julkisivut luoteeseen ja lounaaseen. Jaakko Ilveskoski 4.8.1969.

Yleisleikkaus välppäämön rakenteesta. Jaakko Ilveskoski 4.8.1969.

P5 Mädättämö

Kiinteistö	837-122-513-3
Rak.vuosi	1984
Rakennuttaja	Tampereen kaupungin vesilaitos
Suunnittelija	YIT
Materiaalit	
runko	teräslevy
verhous	maalattu profiilipelti, mineriittilevy
kate	huopa
kattomuoto	tasakatto, satula

Kuvaus

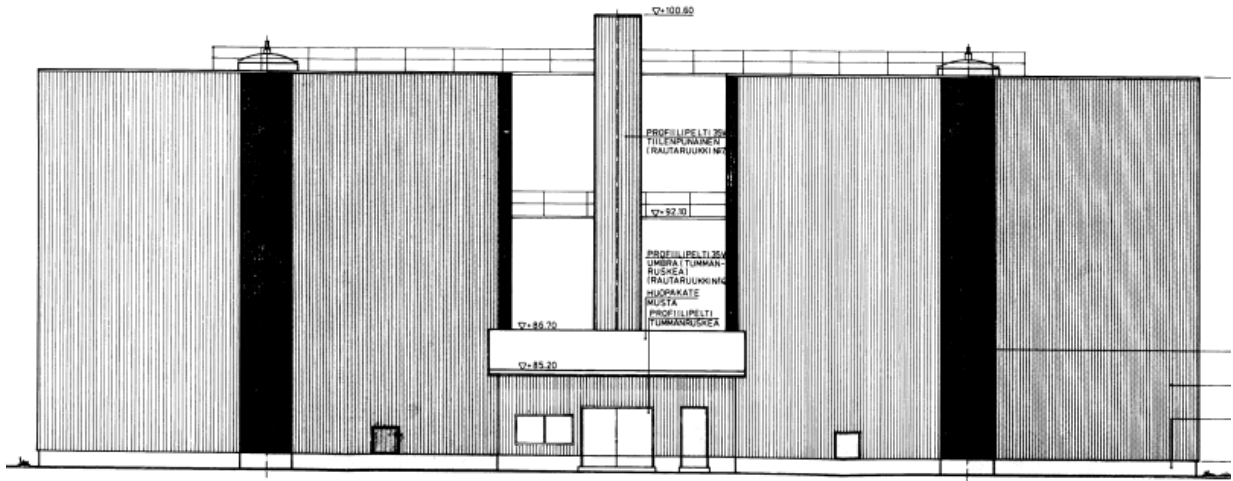
Mädättämö on jätevedenpuhdistamon uudempi rakennuskantaa ja liittyy biologisen menetelmän käyttöönottoon 1980-luvulla. Liete ohjataan kahteen mädätyssäiliöön, jossa se lämmitettynä alkaa käydä ja osa eloperäisestä aineksesta hajoaa. Prosessissa syntyy biokaasua, joka hyödynnetään. Mädättämökokonaisuuteen kuuluvat siilojen pohjoispuolella sijaitsevat kaasukello ja kaasupoltin, joka polttaa mädätyksessä syntyvää ylijäämäkaasua (ks. rakennus P6). Rakennus koostuu kahdesta lieriömäisestä säiliöstä sekä porrastornista ja yksikerroksisesta huoltorakennuksesta niiden välissä. Punaiseksi maalattu profiilipeltivuoraus yhdistää mädättämön puhdistamon punatiilisiin rakennuksiin. Säiliöt erottuvat puhdistamon maamerkinä myös Hatanpään valtatie maisemassa.

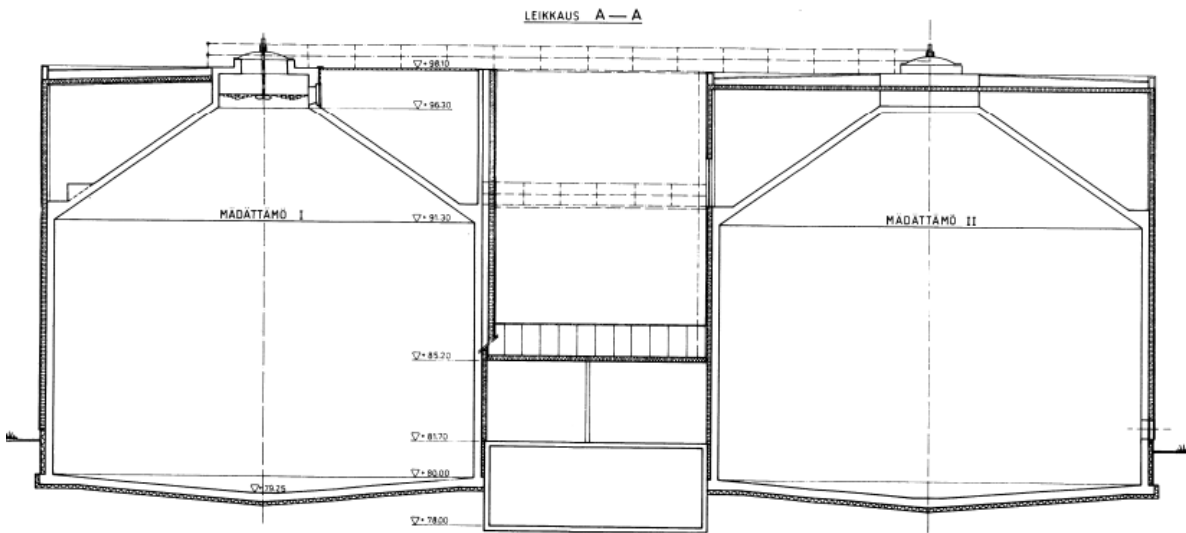
Mädättämön säiliöt (vas.) hallitsevat näkymää puhdistamoalueen itäpäässä. Takajulkisivu koilliseen (oik.). Putki johtaa kaasupolttimelle.

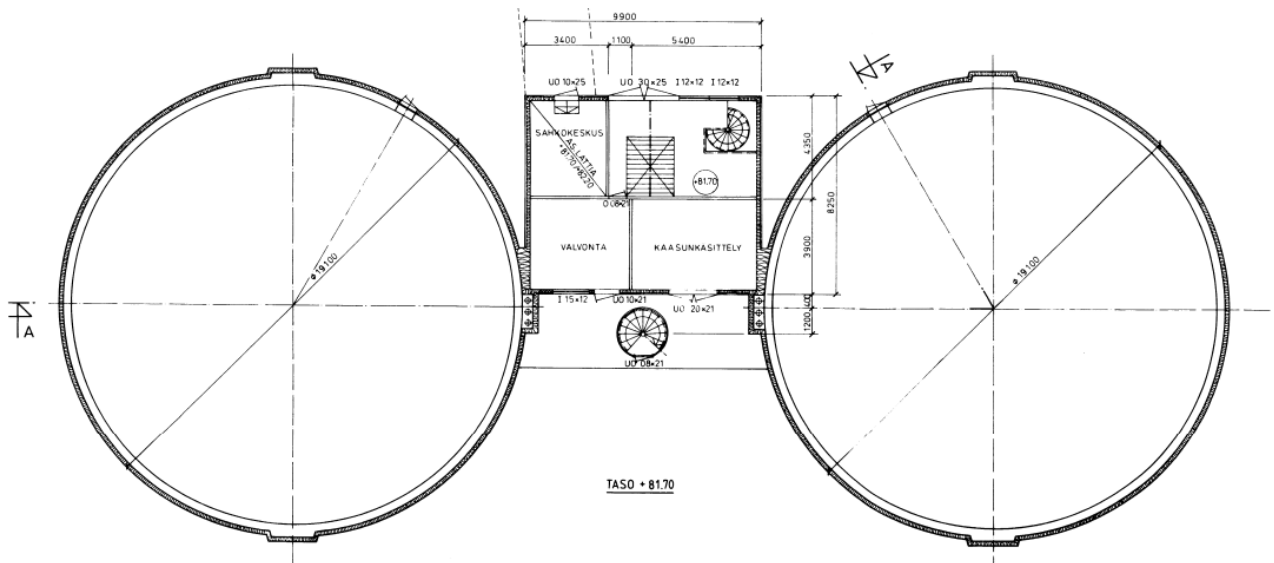
Porrastorni ja näkymä mädättämösäiliön katolta pohjoiseen. Portaat ja tasanteet teräksestä.

Ote pääpiirustuksista, julkisivu lounaaseen puhdistamon suuntaan. YIT oy 1.2.1984

Ote pääpiirustuksista, leikkaus. YIT oy 23.12.1983.

Ote pääpiirustuksista, pohjapiirros 1. krs. YIT oy 23.12.1983.

P6 Kaasukello ja poltin

Kiinteistö	837-122-513-3
Rak.vuosi	1984
Rakennuttaja	Tampereen kaupungin vesilaitos
Suunnittelija	YIT
Materiaalit	
runko	maalattu pelti, teräsputki
verhous	maalattu pelti
kattomuoto	teltta

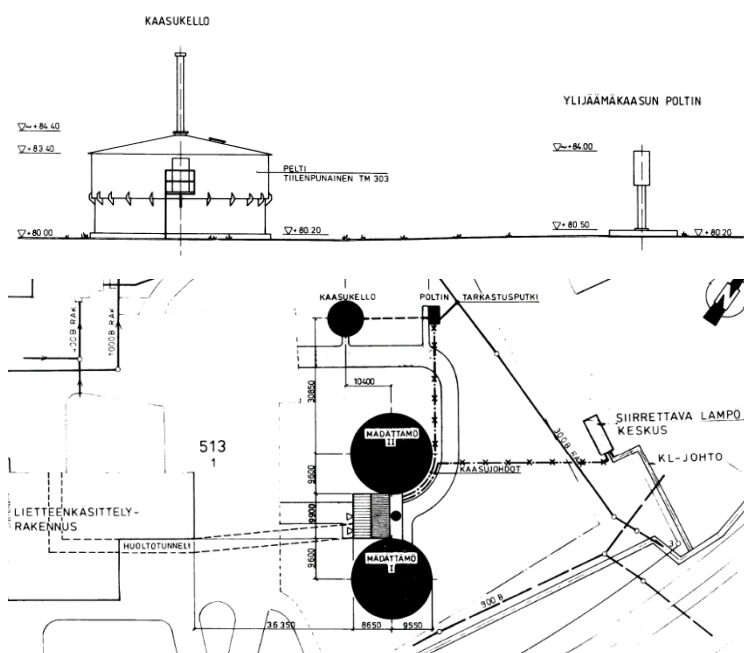

Kuvaus

Kaasukello ja siihen liittyvä ylijäämäkaasun poltin kuuluvat puhdistamon prosessissa mädättämön toimintaan. Lieriömäinen, peltikuorinen kaasukello seuraa kaasun muodostumista mädättämössä ja hälyttää, jos kaasun pinta nousee liian korkeaksi tai laskee liian alhaiseksi. Ylijäämäkaasun poltin käsittelee putkea pitkin mädättämöstä johdetun poistettavan kaasun.

Kaasukello kaakosta, lietteenkäsittelylaitoksen suunnasta. Oikealla ylijäämäkaasun poltin.

Kaasukellon ja ylijäämäkaasun polttimen piirustus (profiili luoteeseen) sekä kaasukellon ja -polttimen sijainti suhteessa mädättämöön. YIT oy 23.12.1983

P7 Kemikaaliasema

Kiinteistö	837-122-513-3
Rak.vuosi	1975
Rakennuttaja	Tampereen kaupungin vesilaitos
Suunnittelija	Tampereen kaupungin arkkitehtiosasto
Materiaalit	
runko	teräsbetoni
verhous	maalattu profiilipelti, alumiini
kate	huopa
kattomuoto	tasakatto

Kuvaus

Teolliselle kemikaalien käsittelylle tunnusomainen sulfaattisiilo kohoaa puhdistamon maamerkiksi alueen pohjoisosassa. Siilon katolla on pölysuodatinlieriö. Kemikaaliaseman länsipuolella on alun perin kloorinsyöttölaitokseksi rakennettu sivurakennus. Konttimainen rakennus on vuorattu profiilipellillä kemikaalilaitoksen tapaan. Myöhemmin sitä on käytetty öljyvarastona (asemapiirros 20.12.2002). Kemikaalilaitos ja viereinen öljyvarasto edustavat pelkistettyä teollisuusrakentamista.

Kemikaalilaitos lounaasta.

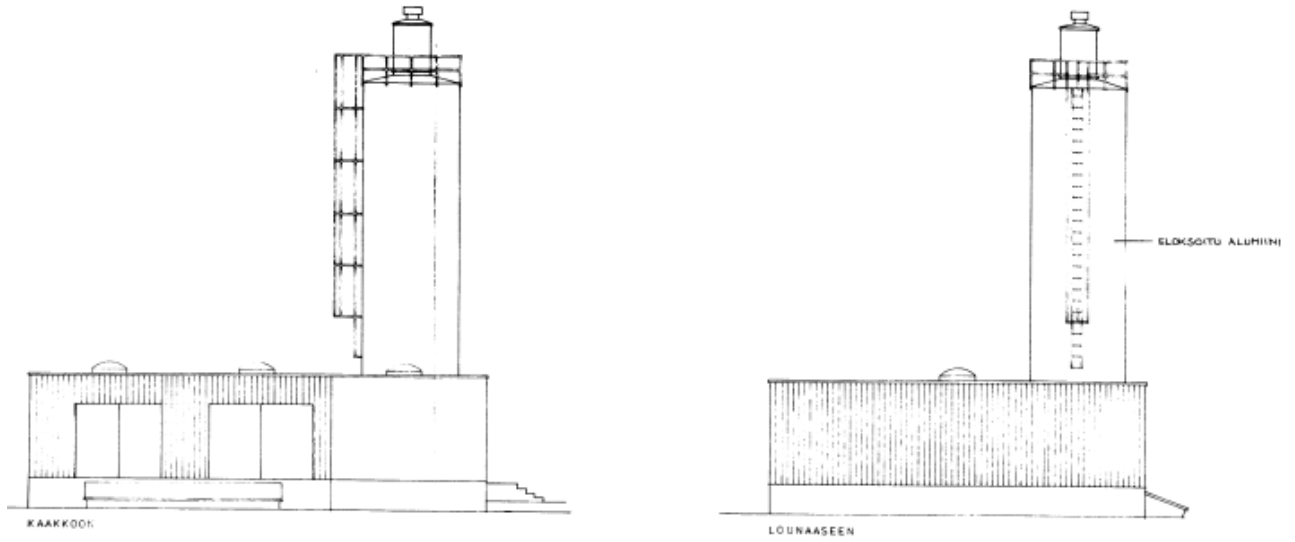
Kemikaalilaitos näkyy maamerkinä Viinikanlahden puistoon.

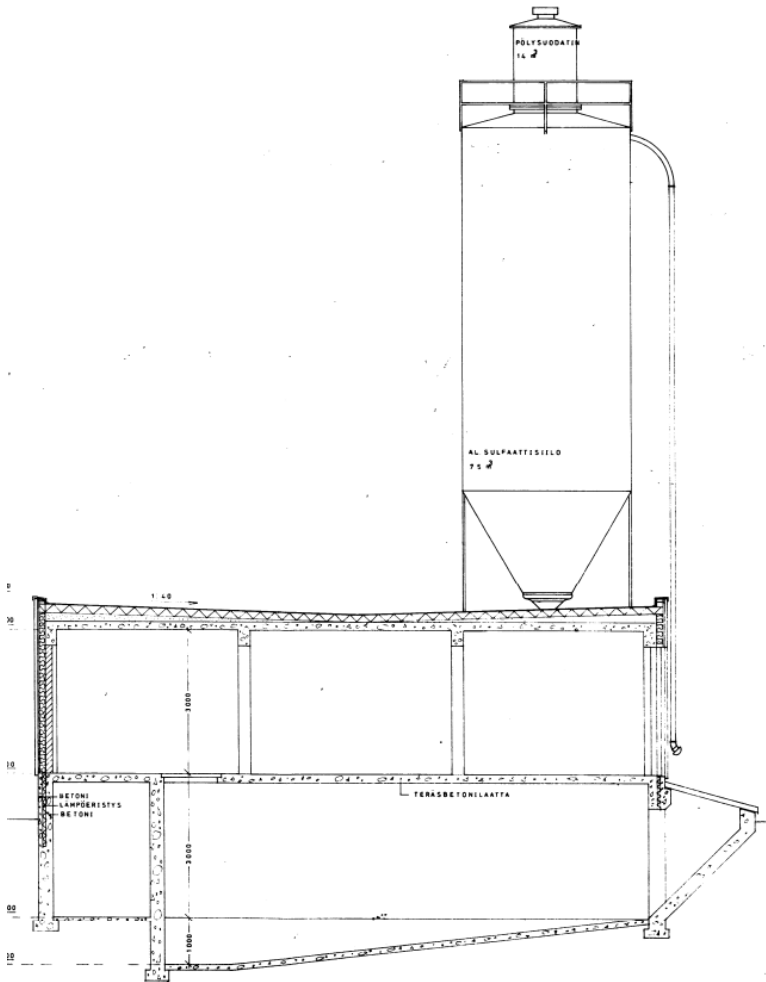
Entinen kloorinsyöttörakennus.

Kalkin käsittely värjää kemikaalilaitoksen pihan.

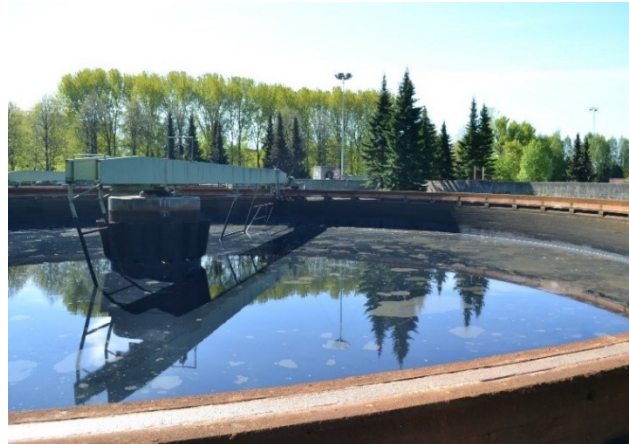
Ote pääpiirustuksista, julkisivut kaakkoon ja lounaaseen. Tampereen kaupungin arkkitehtiosasto 14.4.1975.

Ote pääpiirustuksista, leikkaus. Tampereen kaupungin arkkitehtiosasto 14.4.1975.

P8 Esiselkeytsaltaat

Kiinteistö	837-122-513-3
Rak.vuosi	1972
Rakennuttaja	Tampereen kaupungin vesilaitos
Suunnittelija	Tampereen kaupungin arkkitehtiosasto
Materiaalit	
runko	betoni
verhous	betoni, maalattu pelti

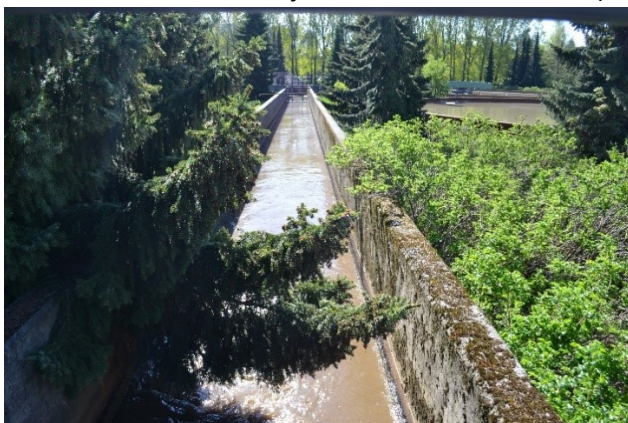

Kuvaus

Nykyiset esiselkeytsaltaat ovat puhdistamon alkuperäistä rakennuskantaa. Ne rakennettiin ensimmäisessä vaiheessa mekaanisen prosessin varsinaisiksi selkeytsaltaiksi. Vuonna 1979 altaistoa laajennettiin länteen, jolloin nämä altaat muuttuivat esiselkeytsaltaiksi. Neljä allasta ovat rakenteeltaan identtiset. Runko koostuu kahdesta sisäkkäisestä betonisesta lieriöstä, joista vesi virtaa sisemmästä ulompaan peltisen hampaiston läpi. Altaan keskiöön on kiinnitetty altaan säteen mittainen hara, joka nojaa pyörän varassa altaan sisempään kehään ja kiertää allasta keräten kiinteää ainesta jäteveden pinnasta. Altaiden keskellä on betonirakenteinen lietteen pumppaamo. Länsipuolella sijaitsee kalkin ja ferrisulfaatin syöttöasema. Liettealtaiden ja -kanavien betonirakenteet ovat pääosin alkuperäisiä.

Hara kiertää altaan kerran tunnissa (vas.). Käsitelty vesi valuu altaan ulommalle kehälle. Peltinen hammaslaita sisemmän ja ulomman kehän välillä (oik.).

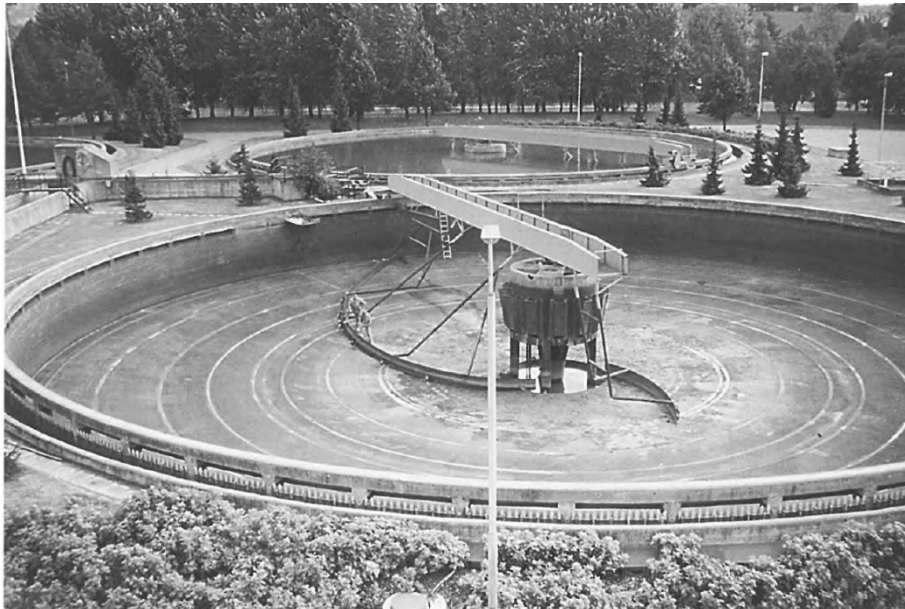
Jäteveden syöttökanavia altaalle.

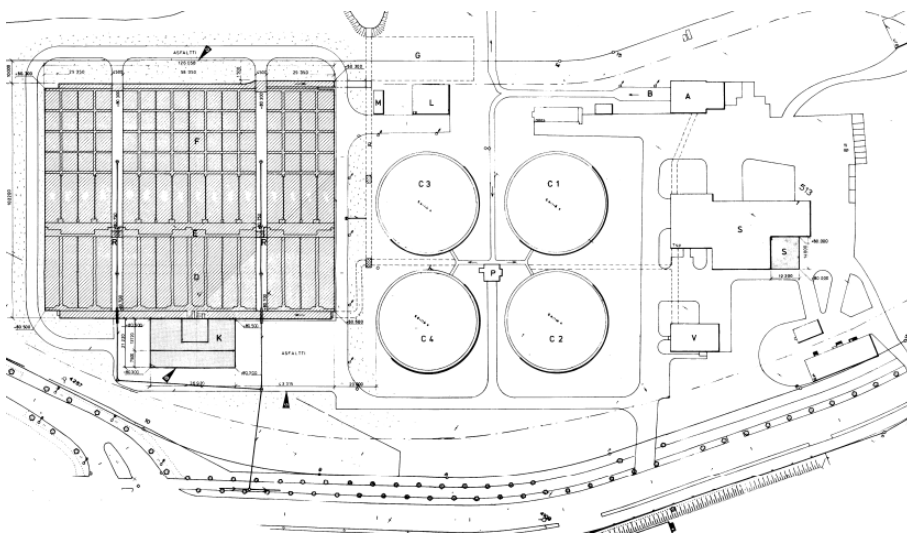
Liettekanavia. Keskellä vasemmalla pumppaamo.

Altaiden ympärille on istutettu kuusikkoa ja pensaita. Kalkin ja ferrisulfaatin syöttöasema esiselkeytyksen ja ilmastusaltaiden välissä.

Puhdistamon selkeytysaltaat arviolta 1980-luvulta. Kuva teoksesta Juuti & Katko 1998.

Esiselkeytysaltaat ja viereiset ilmastus- ja jäkiselkeytysaltaat vuoden 1979 laajennuksessa. Asemapiirros 11.12.1979, Insinööritoimisto Maa ja Vesi Oy.

P9 Ilmastus- ja jälkiselkeytsaltaat

Kiinteistö	837-122-513-3
Rak.vuosi	1980, 2003
Rakennuttaja	Tampereen kaupungin vesilaitos
Suunnittelija	Insinööritoimisto Maa ja Vesi Oy, Suunnittelukeskus Oy
Materiaalit	
runko	betoni
verhous	maalattu metalli, alumiini

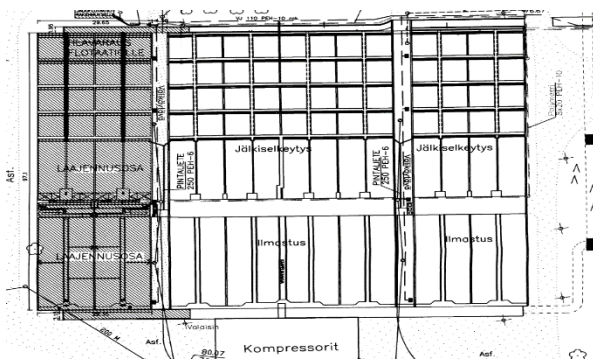
KUVA Teppo Moilanen/Vapriikin kuva-arkisto

Kuvaus

Jätevedenpuhdistamon siirtyessä biologis-kemialliseen menetelmään tarvittiin jäteveden käsittelyyn avoaltaisissa useampia vaiheita. Vanhat lieriömäiset selkeytsaltaat jäivät mekaanisen esiselkeytyksen käyttöön, kun puhdistamoalueen länsiosaan rakennettiin suorakaiteen muotoiset, yhtenäisen allaskentän muodostavat ilmastus- ja jälkiselkeytsaltaat kompressorihuoneineen vuonna 1980. Ilmastuksessa johdetaan paineilman avulla happea jäteveteen, mikä edistää bakteerien toimintaa ja siten orgaanisen aineksen hajoamista. Ilmastuksen jälkeen jätevesi ohjataan jälkiselkeytykseen, jossa vettä puhdistetaan mekaanisin laahaimin. Suorakulmaiset altaat ovat betonirakenteisia, ja niiden päällä kulkevat sillat, laitteet ja kaiteet pääosin metallia. Altaistoa laajennettiin yhdellä jaksolla lännen suuntaan vuonna 2002.

Ilmastusaltaiden jakokanava kompressorirakennuksen vieressä ja näkymä ilmastusaltailta pohjoiseen kohti jälkiselkeytystä.

Asemapiirros altaiden sijainnista,
Suunnittelukeskus Oy 20.12.2002

Jälkiselkeytyksaltaan mekaanisia puhdistimia.

Näkymä jälkiselkeytyksaltaiden yli länteen.

Näkymä lännestä ilmastus- ja jälkiselkeytyksaltaille, uusin laajennusosa (vas.). Jälkiselkeytyksen poistokanava, josta puhdistettu vesi johdetaan Pyhäjärveen (oik.).

Puhdistettu jätevesi matkalla Pyhäjärveen. Poistokanavan pää on lähellä kemikaalilaitosta.

P10 Kompressoriasema

Kiinteistö	837-122-513-3
Rak.vuosi	1980
Rakennuttaja	Tampereen kaupungin vesilaitos
Suunnittelija	Insinööritoimisto Maa ja Vesi Oy
Materiaalit	
runko	betoni, tiili
verhous	puhtaaksimuurattu punatiili, pinnoitettu teräslevy
kato	huopa
kattomuoto	tasakatto

Kuvaus

Kompressoriasema rakennettiin osana vuoden 1979 laajennusta, jolloin selkeytysaltaita rakennettiin lisää alueen länsiosaan uuden kemiallis-biologisen puhdistusmenetelmän käyttöönoton johdosta. Kompressorialin paineilmalaitteilla johdetaan happea ilmastusaltaisiin, mikä edistää bakteerien tekemää hajotustyötä jätevedessä. Kompressoriasema jatkaa puhdistamon ensimmäisen rakennusvaiheen tyyliä räystäättömin suorakaiteisin muodoin ja punatiilipinnoin.

Näkymä koillisesta. Oikealla ilmastusaltaat.

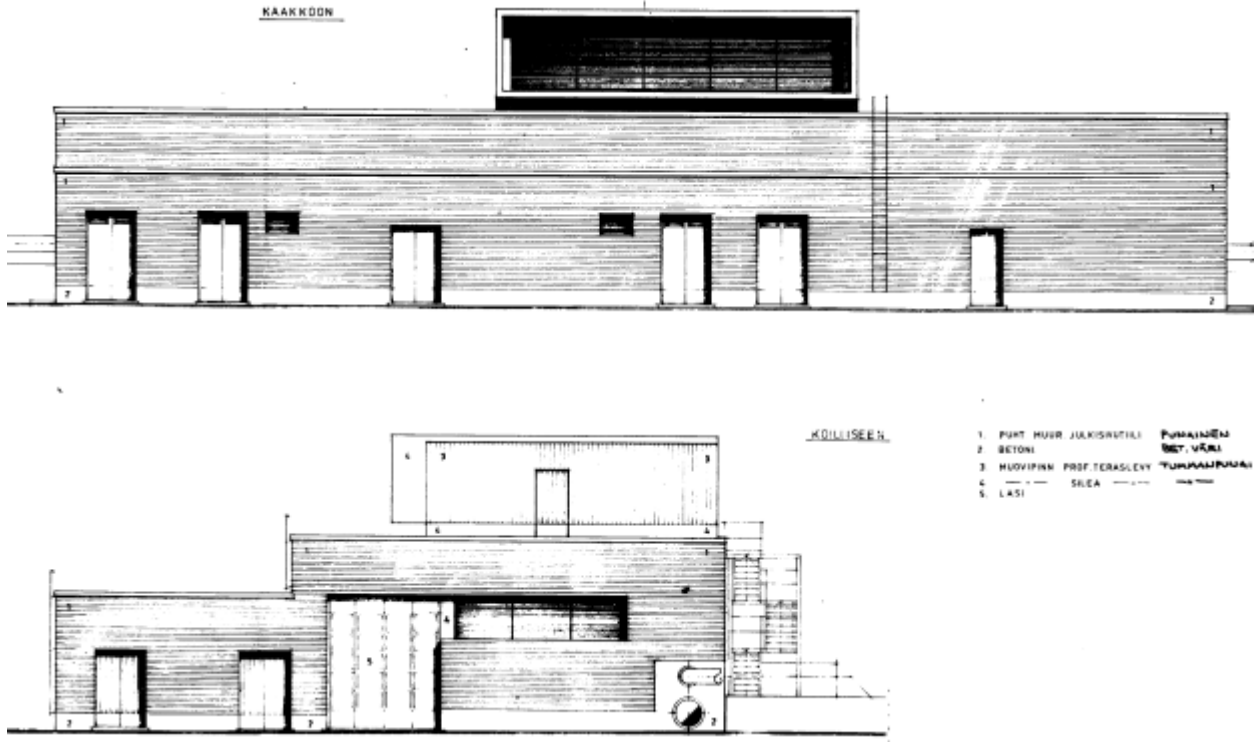

Näkymä ilmastusaltailta. Julkisivua hallitsee korkea tuuletustila.

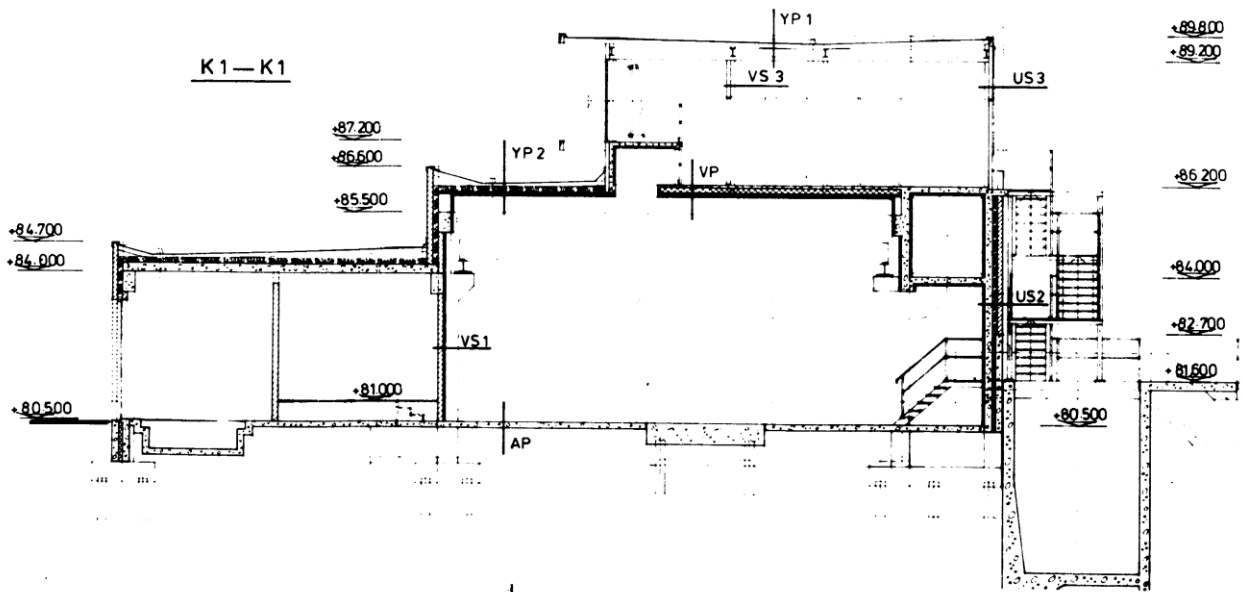

Kompressorihuone (vas.). Laitteistot vaativat riittävästi avointa tilaa. Sivuhuone, jossa näytteenottovälineistöä (oik.). Mekaanisesti analysoitava vesinäyte otetaan joka toinen päivä.

Ote julkisivupiirustuksista. Julkisivut kaakkoon ja koilliseen ovat kompressorirakennuksen pääjulkisivut kohti puhdistamon piha-alueetta. Insinööri-toimisto Maa ja Vesi Oy 11.12.1979.

Ote pääpiirrustuksista, leikkaus. Rakennuksen pohjoispuolella betoninen jakokanava ilmastusaltaisiin. Insinööri-toimisto Maa ja Vesi Oy 11.12.1979.

S1 Soutukeskuksen kalustovaja

Kiinteistö	837-122-515-1
Rak.vuosi	1976
Rakennuttaja	Takon Soutajat ry
Suunnittelija	Kalevi Raitio
Materiaalit	
runko	betoni, teräs, liimapuu
verhous	maalattu vaakalauta, profiloitu muovi
kate	huopa
kattomuoto	tasakatto

Kuvaus

Pohjaltaan neliönmuotoinen varistorakennus keskeisellä paikalla Hatanpäänkadun ja Soutukeskuksen laiturialueen välissä. Tasakatto ja julkisivun jäsentely korostavat kuutiomaista muotoa. Julkisivun alaosan punaiseksi maalattu vaakalaudoitus ja länsisivun symmetriset pariovet yhdistyvät perinteisten venevajojen piirteisiin. Seinien yläosan profiilimuovilevyt päästävät valoa sisätilaan. Asfaltoitu, avoin ja tasainen piha on pääosin pysäköintikäytössä.

Kalustovajan länsisivu Soutukeskuksen pihalle.

Kalustovaja rannan suunnasta.

Sisätilat ovat alkuperäisessä asussaan. Seinän yläosan profiiloitu levy on valoa läpäisevää (vas.). Telineillä säilytetään seuran käyttämiä olympia-luokkien kilpaveneitä ja eri kokoisia puuveneitä (oik.).

S2 Soutupaviljonki

Kiinteistö	837-122-515-1
Rak.vuosi	1987
Rakennuttaja	Takon Soutajat ry
Suunnittelija	Simo Veiranto
Materiaalit	
runko	teräs
verhous	punatiili, maalattu profiilipelti
kate	huopa
kattomuoto	satula, pulpetti

Kuvaus

Selkeämuotoinen paviljonki sijaitsee maisemallisesti näkyvällä paikalla Hatanpäänkadun kaarteessa ja Viinikanlahden rantakaistaleen läntisenä päätteenä. Ulkoasultaan hyvin säilyneen rakennuksen arkkitehtuurissa on urheilu- ja liikerakentamisen piirteitä. Myös sisätilojen alkuperäinen ilme on säilynyt hyvin. Piha liittyy luontevasti avoimeen ranta-alueeseen ja laitureihin.

Näkymä laiturilta soutupaviljonkiin (vas.). Rakennuksen päädystä on pitkä tiilinen venevaja kirkkoveneille. Rannassa uusi lautarakenteinen kesäkioski. Soutupaviljonki on tärkeä maisemaa jäsentävä elementti Hatanpäänkadun kaarteessa (oik.).

Soutupaviljongin terassi on suoraan Pyhäjärvelle kohti länttä (vas.). Soutupaviljongin eteläinen sisäänkäynti Hatanpäänkadun suunnasta (oik.). Oikealla puolella talonmiehen asunto on edelleen asuinkäytössä.

Soutuharjoitussali on alkuperäisessä käytössään (vas.). Kompressorin avulla veteen saadaan luonnollista vastusta. Harjoitussalin toisessa päädyssä altaan päälle on rakennettu lattia soutu-spinning-laitteita varten (oik.).

Soutupaviljongin kokous- ja juhlasalista on maisemaikkunat Pyhäjärvelle (vas.). Takkahuone juhlasalin vieressä (oik.).

Soutupaviljonki on maisemallisesti tärkeällä paikalla Pyhäjärveen työntyvän täyttömaa-kaistaleen kärjessä. Matala rakennus sopeutuu kuitenkin hyvin ympäristöönsä

T1 Jäähdytyskontit

Kiinteistö	837-122-513-4
Rak.vuosi	2004
Rakennuttaja	Helsingin energia
Suunnittelija	Huurre Service Oy
Materiaalit	
runko	teräs, alumiini
verhous	alumiini
kattomuoto	satula

Kuvaus

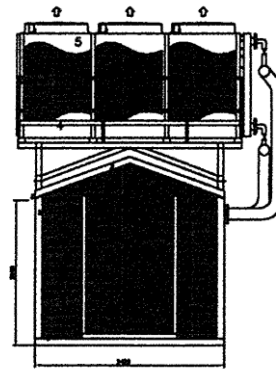
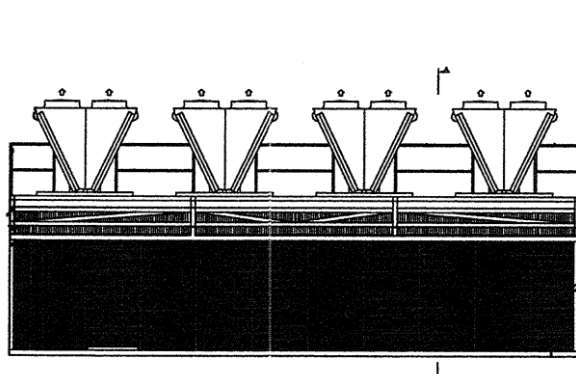
Energiayhtiön siirrettäväksi kylmlaitteistoksi tarkoitetut jäähdytyskontit (4 kpl) sijaitsevat puhdistamotontin viereisellä tontilla, vinottain tontin rajaa kohti. Tontilla sijaisi aiemmin Viinikan ensisuoja, joka purettiin 2010-luvun alussa. Kontit on perustettu soraharkkojen päälle. Kunkin kontin päällä on neljä suppilomaista siiloa. Muoto on tekniseksi laitteistoksi tunnistettava. Konttirivistön itäpuolella on pieni harjakattoinen huoltovaja. Konttien edustalla vapaamuotoinen sorapintainen kenttä, josta yhteys Viinikanojalle ja kevyenliikenteen väylälle. Konttien ulkopinnat on kauttaaltaan maalattu graffitein.

Näkymä Viinikanojan itäisen sillan suunnasta.

Näkymä kevyenliikenteenväylältä.

Ote julkisivupiirustuksista, julkisivu itään (vas.) ja pohjoiseen (oik.). Huurre Service 30.3.2004.

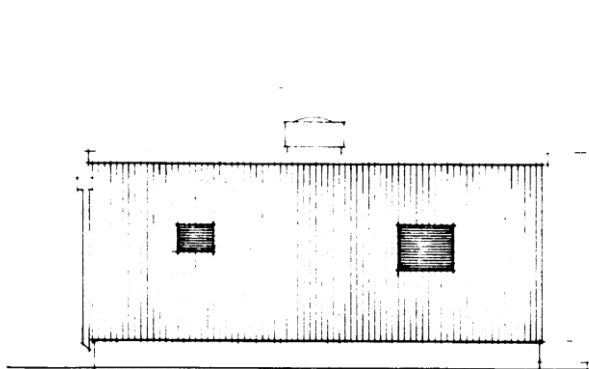
T2 Jäähdytysvesipumppaamo

Rak.vuosi	1981
Rakennuttaja	Rauma Repola Oy Lokomon tehtaat
Suunnittelija	Oy Vesi-Hydro Ab
Materiaalit	
runko	betoni, teräslevy
verhous	profiloitu teräslevy
kate	huopa
kattomuoto	tasakatto

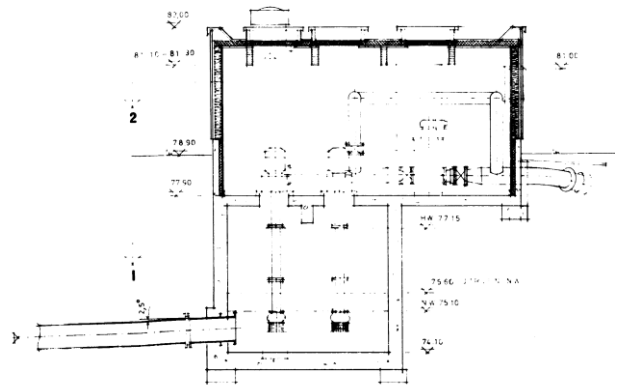

Kuvaus

Lokomon tehtaiden jäähdytysveden saantia varten rakennettu suorakaiteinen, tasakattoinen pumppaamo kahdessa tasossa. Julkisivuissa pienet ikkuna-aukot ja teräslevyvuoraus. Nykyinen pumppaamo on rakennettu vuonna 1981 Viinikanlahden täyttömaalle, mutta mahdollisesti Pyhäjärven vettä näiltä seuduin on käytetty Lokomon jäähdytysveden tarpeisiin aikaisemminkin. Pumppaamon eteläpuolella on puistomuuntamo.

PAAITY ETELÄÄN

LEIKKAUS A-A

Ote julkisivupiirustuksista (vas.), julkisivu etelään, Oy Vesi-Hydro Ab 10.3.1981.

Leikkauspiirustus (oik.), Oy Vesi-Hydro Ab 10.3.1981.

Näkymä kevyenliikenteen väylää pitkin rantaan. Oikealla pumppuasema.

T3 Puistomuuntaja

Rak.vuosi	1970- 80-luku
Rakennuttaja	Tampereen kaupunki
Suunnittelija	Ei tiedossa
Materiaalit	
runko	betoni, teräslevy
verhous	teräslevy
kate	teräs
kattomuoto	tasakatto

Kuvaus

Muuntamo on oletettavasti rakennettu tälle paikalle 1970-luvun loppupuolella, sillä sitä ei näy vuoden 1974 ilmakuvasa, mutta viereisen pumppaamon rakennuslupakuvasa muuntamo on paikallaan. Muuntamo on mitä ilmeisimmin rakennettu kasvavan alueen lisääntyneen sähkönsiirron tarpeisiin. Itse muuntamorakennus on mahdollisesti uusittu.

V1 Viinikanlahden puisto

Kiinteistö	837-113-9903-0
Rak.vuosi	1962
Rakennuttaja	Tampereen kaupunki
Suunnittelija	Reijo Huppunen/ Tampereen kaupungin puisto- osasto

Kuvaus

Rantapuiston ajatus esiintyi jo Viinikanlahden asemakaavasuunnitelmassa 1959, mutta varsinainen puisto vasta vuoden 1962 asemakaavassa. Puisto toteutui jätevedenpuhdistamon rakentamisen yhteydessä. Pyhäjärven rantaan rajoittuva Viinikanlahden puisto on luonteeltaan avoin metsäpuisto. Sorapintainen, leveähkö kevyen liikenteen väylä seuraa pehmeästi polveilevaa rantaviivaa. Kookas puusto on vaihtelevaa sekä lajistoltaan että sijoittelultaan. Havu- ja lehtipuulajit vuorottelevat, ja eri puulajit on sijoitettu rykelmiin tai kujanteiksi. Näennäisen vapaa mutta harkittu ryhmittely jäsentää pitkänomaisen puiston näkymiä, antaa tuulen- ja auringonsuojaa sekä kehystää mielenkiintoisesti järvinäkymiä. Kevyen liikenteen väylältä on yhteydet kahden sillan kautta Viinikanojan yli pohjoiseen sekä Soutukeskusta sivuten lounaaseen kohti Hatanpäänniemeä ja Hatanpään kartanon puistoa.

Näkymät kevyen liikenteen väylää koilliseen Viinikanojan suuntaan ja lounaaseen kohti Pyhäjärveä. Eri puulajien ryhmät luovat vaihtelua lähi- ja kaukonäkymiin.

V2 Laiturialue

Kiinteistö	837-122-515-1, 837-876-2-0
Rak.vuosi	1980-luku
Rakennuttaja	Tampereen kaupunki
Suunnittelija	Tampereen kaupunki

Läntinen ponttonilaituri kurottaa pitkälle Viinikanlahteen. Vanha betonilaituri on varsinkin soutajien käytössä.

Huvivenelaiturit Viinikanpuiston kainalossa. Soutukeskuksen länsirantaa kunnostetaan kulkuväyläksi.

Kuvaus

Ulommaiset laiturit ovat Tampereen kaupungin satamatoimiston hallinnoimia ja keskimääräinen Soutukeskuksen ylläpitämä. Keskimääräinen, leveä betonilaituri on piirteiltään soutuun ja melontaan sopiva, matala ja reunukseton ja on rakenteiltaan ainakin osin soutuksen ikäinen. Alun perin paikalle suunniteltiin rantaan nähden vaakasuuntaisia laitureita. Läntisin, pitkä ponttonilaituri rakennettiin vuonna 2016 rikkoutuneen pistolaiturin tilalle. Laiturilla on viranomaislaiturin status ja siltä tulee olla esteetön pääsy Pyhäjärvelle. Laiturissa on meripelastuksen kalustoa. Puukantinen laituri palvelee myös veneenvuokraustoimintaa ja siinä on sähkölatauspisteitä. Itäisin laituri rakennettiin 2000-luvun vaihteessa ja toimii vuokravenepaikkana vapaa-ajan veneilyä varten. Laiturissa on pistolaiturin lisäksi kaksi haaraa, ja se luo ranta-alueelle pienvenesataman ilmettä. Laiturien käyttäjille ei ole erikseen osoitettu ajoyhteyttä tai pysäköintipaikkoja, joten saattoliikenne käyttää Soutukeskuksen piha-alueita.

V3 Jätevedenpuhdistamon viheralueet

Kiinteistö	837-122-513-3
Rak.vuosi	1972
Rakennuttaja	Tampereen kaupunki
Suunnittelija	Tampereen kaupunki

Kuvaus

Puhdistamon suunnitteluun on alusta lähtien kuulunut viheraluesuunnittelu. Puustolla ja muilla istutuksilla on pyritty antamaan näkö- ja hajusuoja alueelle sekä jäsentämään laakean alueen näkymiä. Puhdistamorakennusten ja esiselkeytsaltaiden välissä sekä pääsisäänkäynniltä alueen sisään kulkevat edustavat lehmuskujat. Selkeytsaltaiden ja muiden laitekokonaisuuksien ympärille on ryhmitelty kuusia tai koivuja. Selkeytsaltaiden ja mädättämön ympäristössä on nurmikenttää. Valvomon ympärillä on kukkivia pensaita, samoin välppäämön rinteessä sekä selkeytsaltaiden väleissä. Pihalle pystytettyjen muistomerkkien ympärillä on hoidetut istutukset. Piha-alueen betoniportaatt ja rautaputkikaiteet ovat pääosin alkuperäisiä. Alueen viherympäristön yleisvaikutelma on puistomainen ja viimeistelty.

Edustavat puukujanteet jäsentävät aluetta luode/kaakko ja koillinen/lounas -suunnissa.

Kuuset kehystävät selkeytsaltaita.

Betoniportaatt välppäämöltä selkeytsaltaille.

Pääsisäänkäynnin tuntumassa on muualta siirretty kilometripylväs (vas.). *Arkhimedeen ruuvi* -muistomerkki valvomon edustalla on rakennuskantaan nähden massiivinen (oik.).

Arkhimedeen ruuvi alueen sisäänajotien suunnasta. Ruuvi on asennettu 40 asteen kulmaan, mutta tiedossa ei ole, perustuuko tämä pumppuruuvin alkuperäinen käyttökulmaan (vas.). *Arkhimedeen ruuvi* on asennettu betonisen, viisikulmaisen altaan päälle. Pumppuruuvia kannattelee maalattu metallikannake. Muistomerkin alkuperästä kertoo metallinen laatta (oik.).

V4 Hatanpään valtatie

Kiinteistö	122K
Rak.vuosi	1910-luvulta alkaen
Rakennuttaja	Tampereen kaupunki
Suunnittelija	Tampereen kaupunki

Kuvaus

Hatanpään valtatie on alueen vanha valtavyöly, joka on palvellut niin suurtehtaita työmatkalaisineen, liikennettä, pienteollisuutta ja liiketoimintaa. Muiden esikaupunkien lähestymisväylien tapaan (esimerkiksi Tammelan puistokatu, Teiskontie ja Kalevan puistokatu) Hatanpään valtatie on istutettu puistokaduksi. Lehmuksat reunustavat tietä, ja myös tien keskikaistalla on puita.

Näkymä Hatanpäänkadun risteyksestä. Oikealla entinen Lokomon tehtaanjohtajan talo (vas.). Alikulku Jokikadun ja hatanpään valtatie risteyksessä vie Viinikanlahden puistoon (oik.)

Hatanpään valtatie kaartuu voimakkaasti jätevedenpuhdistamon kohdalla (vas.). Pohjoispäässä on modernien toimistorakennusten keskittymä (oik.).

V5 Hatanpäänkatu ja Sarviksen puisto

Kiinteistö	122K, 122P
Rak.vuosi	1960-luvulta alkaen
Rakennuttaja	Tampereen kaupunki
Suunnittelija	Tampereen kaupunki

Kuvaus

Hatanpäänkatu syntyi maantäyttäjien yhteydessä yhdysväyläksi Hatanpään valtatieltä Sarviksen tehtaalle ja Hatanpään sairaala-alueelle. Viimeistään 1970-luvulla suora katu reunustettiin

lehmukseen. Kadun länsipäässä on myös rantabulevardimaista ilmettä, kun Pyhäjärvi tulee näkyviin. Kanta-Sarviksen edustalla oleva nelikulmainen Sarviksenpuisto pehmentää entisen tehdasrakennuksen pihatilaa ja luo edustavan nivelkohdan viereisiä asuinrakennuksia vasten. Puiston muotoilu ja puulajit edustavat tehdasrakennusten päärakennusvaiheiden tyyliä.

Hatapääncadulla on selkeä puistokadun luonne. Näkymä länteen (vas.). Puhdistamon pääsisäänkäynti on eleettömästi puistokadun puiden lomasta (oik.).

Pysäköintialue puhdistamon ja Soutukeskuksen välillä Hatapääncadun pohjoispuolella (vas.). Sarviksen puisto avautuu Hatapääncadulle (oik.).

Y1 Hatanpään sairaala

Rintaklinikka koillisesta eli soutuksen suunnasta ja sisääntulosuunnasta Hatanpäänkadulta

Kiinteistö 837-122-500-1
Osoite Hatanpääkatu 24
Rakennusaika 1930-luvulta 2000-luvulle

Kuvaus

Hatanpään alueen sairaalahistoria alkoi 1910-luvulla. Hatanpään kartanon tultua Tampereen kaupungin omistukseen, kartanon rakennuksiin sijoitettiin mielisairaala ja myöhemmin sisällissodan sotilassairaala sekä kirurginen ja sisätautisairaala. Kaupunginarkkitehti Bertel Strömmerin suunnittelema funkkistyylinen sairaalarakennus valmistui vuonna 1935. Sairaalakokonaisuutta laajennettiin useaan otteeseen 1960-luvulta lähtien. Sairaala peruskorjattiin vuosina 2013-2017. Vuonna 1967 rantaan valmistui kaupunginarkkitehti Jaakko Ilveskosken suunnittelema laboratoriorakennus, joka nykyisin on Hatanpään sairaalan käytössä Rintaklinikkana. Hatanpään sairaala-alue rajoittuu Hatanpään kartanon valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön (RKY 2009).

Y2 Asuinrakennus

Kiinteistö 837-122-500-1
Osoite Hatanpääkatu 9
Rakennusaika 2000

Kuvaus

As Oy Tampereen Järvi-Sarvis on 2000-luvun taitteessa valmistunut neljäkerroksinen asuinkerrostalo (pääpiirustukset KSOY arkkitehdit 17.8.1999). Punatiilistä julkisivua hallitsevat lasikaiteiset parvekkeet. Rakennus edustaa 1990-luvun lopun tyyppillistä asuinarkkitehtuuria. Rakennus on maisemallisesti merkittävällä paikalla Hatanpäänkadun kaarteissa ja sen kulma erottuu maamerkinä Pyhäjärven rantamaisemassa myös vesiltä käsin.

Y3 Kanta-Sarvis

Kiinteistö 837-122-510-23, 837-122-510-25, 837-122-510-26, 837-122-510-33,
837-122-510-34

Osoite Hatanpäänkatu 5

Rakennusaika 1930-luku - 1990-luku

Kuvaus

Sarviksen entinen tehdasrakennus on osa Viinikanlahden ympäristölle leimallista teollista käyttöhistoriaa. Tamperelainen, vuonna 1921 perustettu Sarvis Oy oli Suomen ensimmäinen muovituotteita valmistanut yritys. Sarviksen ensimmäiset tehdasrakennukset valmistuivat 1930-luvun puolivälissä. Merkittäviä laajennuksia tehtiin 1948 ja 1959. Tehdastoiminta päättyi 1990-luvun alussa, mutta Sarviksen vanhimmat osat piippuineen ovat säilyneet. Nykyisin Kanta-Sarviksenä tunnettu kiinteistö on Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystalouden käytössä. Vanhan kantatehtaan edustalle rakennettiin 1980-luvulla iso konehalli, joka sittemmin on purettu. Nyt Hatanpäänkadulle johtaa Sarviksen puisto, suorakaiteinen, ristikkäisten käytävien halkoma nurmikenttä, jossa on muun muassa kuusia ja pylväshaapoja. Puiston itäpuolella on asfalttipintainen pysäköintikenttä.

Y4 Kulma-Sarvis

Rakennus Hatanpääncadulta, idän ja lännen suunnasta.

Kiinteistö 837-122-510-24
Osoite Hatanpääncatu 1
Rakennusaika 1995

Kuvaus

Oy Nokia Ab:n toimitaloksi rakennettu viisikerroksinen rakennus valmistui Hatanpääncadun ja Hatanpään valtatie kulmaukseen 1990-luvun puolivälissä (suunnitelmat 1995 KSOY arkkitehdit). Nykyisin rakennus on muiden teknologiayritysten käytössä. Tontilta on purettu Sarviksen 1970-luvun laajennuksia. Rakennus edustaa hyvin tunnistettavasi 1990-luvun postmodernia, geometrisillä muodoilla leikittelevää arkkitehtuuria. Julkisivuissa yhdistyvät punatiili ja lasi. Laatikkomainen tiilipinta vaihtuu Hatanpään valtatie kulmauksessa jyrkkäkulmaiseen lasikolmioksi. Rakennuksesta on lasinen, teräspylväiden kannattelema yhdyskäytävä vanhaan Sarviksen rakennukseen.

Y5 Hatanpään valtatie ja Hatanpääncadun risteysalue

Vas. Tevo Oy:n tuotantorakennus, oik. näkymä Hatanpään valtatie etelään ja Lokomon muistomerkki.

Kuvaus

Risteyksen kaakkoispuolella on TEVO Oy:n omistama TEVO-Lokomon valimo, joka jatkaa Lokomon tehtaiden pitkää valimoperinnettä. Risteykseen näkyvä rakennus on vuodelta 1971 ja edustaa peltimateriaaleinen, putkineen ja kaiteineen aikakautensa tunnistettavaa teollisuuden

käyttöarkkitehtuuria. Risteyksen lounaispuolella, Kulma-Sarviksen viereisellä puistokaistaleella, sijaitsee alueen tehdastoiminnan muistomerkki, jonka Lokomo on lahjoittanut Tampereen kaupungille vuonna 1985. Höyrykäyttöinen pajavasara on ollut käytössä Lokomo oy:n takomossa vuosina 1920-1985.

Y6 Lokomon tehtaanjohtajan talo

Kiinteistö 837-122-508-12
Osoite Hatanpään valtatie 36
Rakennusaika 1914

Kuvaus

Birger Federleyn suunnittelema asuinrakennus rakennettiin läheisen Lokomo Oy:n tehtaanjohtajan (isännöitsijä) käyttöön. Englantilaisvaikutteisessa rakennuksessa on tiilikatteinen mansardikatto ja puhtaaksimuurattu punatiilinen julkisivu, jossa runsaasti koristeellisia yksityiskohtia. Lounaispäädyssä ja Hatanpään valtatie suuntaan on puolipyöreät kuistit ja pihajulkisivussa klassinen kaareva pääteaihe. Tiilinen portaikko, jonka alla autotalli, antaa suoraan Hatanpään valtatielle. Rakennus muutettiin liikerakennukseksi 1980-luvulla, mutta on nyt vailla käyttöä. Rakennus kuuluu maakunnallisesti arvokkaaseen rakennettuun kulttuuriympäristöön *Hyppösen kenkätehdas ja Lokomon hallit.*

Y7 Verotalo

Kiinteistö 837-122-508-18
Osoite Hatanpään valtatie 36
Rakennusaika 1992

Kuvaus

Seitsemänkerroksinen, kuutiomaisista massoista koostuva rakennus valmistui vuonna 1992 (pääpiirustukset 1992, arkkitehti ei tiedossa). Aluksi rakennukseen sijoitettiin muun muassa Tampereen aikuiskoulutuskeskuksen ja Ilmatieteenlaitoksen toimitilat. Vuodesta 2002 lähtien rakennuksen pääasiallinen käyttäjä on ollut Tampereen vero toimisto. Rakennukseen tehtiin julkisivumuutoksia vuosina 1994 ja 2010 (ArkJaatiset oy). Rakennuksen tieltä on purettu kaksikerroksinen punatiilinen tehdasrakennus. Verotalo on samassa linjassa entisen Hyppösen kenkätehtaan rakennuksen (nyk. Hatanpään teollisuustalo) kanssa, ja sen klinkkeriä ja lasia yhdistävät julkisivut jatkavat viereiselle tehdasrakennukselle ominaista monumentaalisuutta. Verotalon edusta pysäköintikansineen on jäsentymätön eikä täytä julkisen rakennuksen pihapiirin tyylillisiä vaatimuksia.

Y8 Hatanpään teollisuustalo

Hatanpään teollisuustalon piha-alue. Vanhat portinpylväät ohjaavat teollisuustalon ja autoliikkeen pihaan.

Kiinteistö 837-122-508-9
Osoite Hatanpään valtatie
 34 a
Rakennusaika 1910-luku

Tehdasrakennus 1910-/20-luvulla. KUVA Vapriikin kuva-arkisto.

Kuvaus

Jussi Paatelan vuonna 1917 suunnittelema, vuonna 1910 perustetun maineikkaan Hyppösen kenkätehtaan tuotantorakennus. Rakennusta on laajennettu useaan otteeseen, suunnittelijoina muun muassa Jaakko Tähtinen ja Väinö Aalto. Laajennukset muodostavat tyyllisesti yhtenäisen kokonaisuuden, jossa edustavan teollisuusrakentamisen piirteet ovat hyvin tunnistettavissa. Juhlavassa, linnamaisessa punatiilijulkisivussa on klassistishenkinen jäsenitys ja yksityiskohtia. Jalkinetuotannon jälkeen rakennuksessa on toiminut Kumiteollisuus Oy:n ja Suomen Gummitehdas Osakeyhtiön kumitehdas sekä Oy Nokia Ab:n kondensaattoritehdas. Vuodesta 1986 lähtien rakennus on ollut Hatanpään Teollisuustalo Oy, joka vuokraa toimitiloja erikokoisille yrityksille. Rakennus kuuluu maakunnallisesti arvokkaaseen rakennettuun kulttuuriympäristöön *Hyppösen kenkätehdas ja Lokomon hallit*.

Y9 Autoliike

Kiinteistö 831-122-508-19
Osoite Hatanpäänvaltatie 34b
Rakennusaika 1997

Kuvaus

Autoliike J. Rinta-Jouppi Oy:n myymälä on rakennettu Hatanpään teollisuustalon (ent. Hyppösen kenkätehdas) edustalle pengerretyle pihatason, peittäen osittain vanhan tehdasrakennuksen näkyvyyttä Hatanpään valtatielle. Tontilta on purettu kenkätehtaan ja Kumiteollisuus Oy:n

rakennuskantaa. Rakennus liittyy Hatanpään kaupunginosan taloushistoriaan alueelle tunnusomaisen autokauppatoiminnan kautta. Matalan rakennuksen julkisivuissa on käytetty alumiinia ja lasia ja se edustaa 1990-luvun kaupallista suunnittelua (pääpiirustukset arkkitehtitoimisto Arkpolis 1.4.1997). Piirteet viittaavat ennemmin marketalueiden liikehalleihin kuin urbaanin korttelialueen liikerakentamiseen. Hatanpään valtatielle laskeva pengerrys on maisemoitu pyörökivin ja istutuksin.

Y10 Toimistotalo Nokia

Toimistorakennus pohjoisen ja etelän suunnasta Hatanpään valtatieä.

Kiinteistö 831-122-508-19
Osoite Hatanpäänvaltatie 30
Rakennusaika 1997-2001

Kuvaus

Nokia Telecommunications Oy:n (nyk. Nokia Networks) rakennuttama toimistotalo Hatanpään valtatie varrella on valmistunut useassa vaiheessa 2000-luvun vaihteessa (pääpiirustukset 1997 Arkkitehtistudio Katri ja Mikko Jaatinen sekä 1999 ja 2001 Arkjaatiset Oy) ja edustaa uudempaa postmodernismia. Arkkitehtuuri perustuu voimakkaiseen geometrisiin muotoihin sekä punatiilen ja lasin vuorotteluun julkisivuissa. Tontilla sijaisi 1910-luvulta alkaen Salmisen kenkätehdas, jonka punatiiliset tehdasrakennukset purettiin Nokian toimitalon tieltä. Rakennuskokonaisuus sijaitsee maisemallisesti keskeisellä paikalla ja muodostaa muurimaisen näkymän Hatanpään valtatieä kehystämään. Rakennuksen itäpuolella on laaja kolmekerroksinen pysäköintitaso.

Arvot Historiallinen (taloushistoria), maisemallinen

Y11 Kiinteistö Oy Varmanportti

Rakennus nyt ja heti valmistuttuaan vuonna 1993. Jälkimmäinen KUVA Scan-Foto/Vapriikin kuva-arkisto

Kiinteistö 837-122-508-13
Osoite Hatanpäänvaltatie 26
Rakennusaika 1991-1993

Kuvaus

Hatanpään valtatie ja rautatie-alueen välissä, Viinikanojaan rajautuvalla tontilla oleva, eläkevakuutusyhtiö Varman rakennuttama toimisto- ja liikerakennus valmistui 1990-luvun alkuvuosina (suunnitelmat 16.5.1991 Arkkitehtitoimisto Antti Tähtinen ky). Tontilla sijaitsi aiemmin Tampereen Autokeskus Oy:n korjaamo. Rakennus edustaa 1990-luvun laadukasta liikerakentamista postmodernistiseen henkeen ja on piirteiltään hyvin säilynyt. Julkisivussa yhdistyvät monimuotoiset massat, teräs- ja lasipinnat, kaarevat muodot, erkkerit ja pylväiköt. Antti Tähtinen on suunnitellut Tampereelle lukuisia julkisia rakennuksia. Nykyisin liikerakennuksessa toimii useita yrityksiä.

Y12 Toimistotalo Dynamo Business Park

Kiinteistö 831-122-508-19
Osoite Hatanpään
 valtatie 28
Rakennusaika 2000-2002

Näkymä Hatanpään valtatieltä pohjoiseen. Dynamon talo oikealla.

Kuvaus

Kolmiomainen rakennus Hatanpään valtatie, Jokikadun ja Tampereen valtatie rajaamalla tontilla valmistui vuonna 2002 (pääpiirustukset Unto Mäkelä/Arkkitehtitoimisto Tähti-Set Oy 15.7.2000). Tontilta on purettu 1950-luvulla valmistunut Suomen Lakkitehdas Oy:n punatiilinen tehdasrakennus ja 1960-luvulla valmistunut Autokulman talo. Rakennuksen arkkitehtuurissa on 2000-luvun alulle tyypillisesti jyrkkä muotokieli, lasijulkisivuja ja mustavalkoinen väriskaala.

Y13 As Oy Ratinanhovi

Kiinteistö 837-113-202-30
Osoite Hatanpään valtatie 17
Rakennusaika 1955

Kuvaus

Hatanpään valtatieä reunustava asuintalo on arkkitehti Jaakko Tähtisen suunnittelema (pääpiirustukset 27.9.1954). Tontille suunniteltiin alun perin elintarviketehdasta. Vuonna 1957 rakennuksen pohjakerrokseen muutettiin tilat leipomolle ja myymälälle. Pihan puoleiseen kellarisiipeen sijoittui autoliikkeen myymälähalli, ja sen avoin kansi on edelleen pysäköintitilana. Punatiilijulkisivuja elävöittävät pihasisivun avoimet parvekkeet ja päädyn hienovarainen erkkeri. Rakennus edustaa piirteiltään hyvin säilyneenä laadukasta 1950-luvun asuntoarkkitehtuuria ja on maisemassa näkyvä maamerkki Hatanpään valtatie ja Jokikadun kulmauksessa.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, rakennuslupapiirustukset.

Tampereen kaupungin puistotoimen arkisto, vihersuunnitelmat.

Tampereen kaupunginarkisto, tonttia 837-513-2 koskevat asiakirjat.

Vapriikin kuva-arkisto (Siiri-tietokanta), valokuva-aineisto.

Kirjallisuus

Björklund, Nils, Tekniikan Tampere. Tekniikka ja teollisuus Tampereen rakentajina. Tampereen Teknillinen Seura 1993.

Juuti, Petri, Kaupunki ja vesi. Tampereen vesihuollon ympäristöhistoria 1835-1921. Tampereen yliopisto, väitöstutkimus. KehräMedia 2001.

Juuti, Petri ja Katko, Tapio, Ernomanen vesitehras. Tampereen kaupungin vesilaitos 1835-1998. Tampere 1998.

Katko, Tapio S., Hanaa! Suomen vesihuolto - kehitys ja yhteiskunnallinen merkitys. Suomen Vesilaitosyhdistys. Helsinki 2013.

Katko, Tapio S., Vettä! Suomen vesihuollon kehitys kaupungeissa ja maaseudulla. Vesi- ja viemärlaitosyhdistys. Tampere 1996.

Keskinen, Jouni - Peltola, Jarmo - Suodenjoki, Sami, Tamperelaiset. Tehdaskaupungin väestö, alue ja asuminen 1918-1940. Tampereen museoiden julkaisuja 79. Tampereen museot 2005.

Koivisto, Tuomo, Ratinansuvannosta isoille vesille. Takon soutajat 1957-1997. Takon Soutajat ry. Tampere 1997.

Lehtonen, J., Jäteveden puhdistuksen kehitys Suomessa pitkällä aikavälillä. Tampereen Teknillinen korkeakoulu, VYT, No. B58. Tampere 1994.

Luomanen, Johanna, Jätevedenpuhdistamon energiankäytön tehostaminen. Case: Tampere, Viinikanlahti. Opinnäytetyö. Lahden ammattikorkeakoulu 2015.

Luoto, Kalle, Pirkanmaan historiallisesti merkittävät tiet. Pirkanmaan maakuntamuseo 2011.

Niemelä, Jari, Tiilestä tehty Tampere. Punatiilirakennuksia eilen, tänään ja huomenna. Tampere-seura 2006.

Maasilta, Mari., Pula-aikaa ja puutaloja Viinikka-Nekala. Tampereen kaupungin osat, julkaisusarja VIII. Tampere 1997.

Puska, Annaleena, Tampereen Viinikanojan kehittämissuunnitelma - Piiloutuneesta purosta vehreäksi ja elämykselliseksi reitiksi Pyhäjärveltä lidesjärvelle. Diplomityö, Aalto-yliopisto, Helsinki 2019.

Rasila, Viljo, Tampereen historia IV. Vuodesta 1944 vuoteen 1990. Tampere 1992.

Tampereen kantakaupungin rakennuskulttuuri. Tampereen kaupungin ympäristötoimi, kaavoitusyksikkö, julkaisu 2/98. Tampere 1998.

Tekniikan Tampere. Tekniikka ja teollisuus Tampereen rakentajina. Tampereen Teknillinen Seura. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1993.

Selvitykset ja raportit

Hatanpään maisema- ja viherverkkoselvitys. Tampereen kaupunki 31.5.2017.

Hirvikallio, Seija, Hatanpään kartano. Rakennushistoriallinen selvitys. Arkkitehtitoimisto Seija Hirvikallio 2016.

Hirvikallio, Seija, Hatanpään alueen historia ja ajalliset kerrostumat. Arkkitehtitoimisto Seija Hirvikallio 2016.

Hirvikallio, Seija, Hatanpään alue/Laboratoriorakennus (O). Rakennushistoriallinen selvitys.

Pirkanmaan maakunnallisesti arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt. Pirkanmaan liitto 2016.

Raninen, Sami, Tampere. Keskustan osayleiskaava-alueen arkeologinen inventointi. Pirkanmaan maakuntamuseo 2014.

Seppänen, Jouko, Viinikanlahden jätevedenpuhdistamon vaiheita, Historiakartta- ja valokuvatarkastelu 2014.

Suomen teollisuus ja kauppa, IV osa. Suomen ilmoituskeskus 1929.

Tampere. Kantakaupungin ympäristö- ja maisemaselvitys. Tampereen kaupunki/Suunnittelupalvelut 2008.

Tampereen kansallinen kaupunkipuisto. Tarveselvitys. Tampereen kaupunki 2016.

Tampereen kantakaupungin kulttuurimaiseman kehitys. Tampereen kaupunki/Yhdyskuntapalvelut ja Suunnittelupalvelut 2006.

Tampereen keskustan rantojen käytön historia 1700-luvulta lähtien. Tampereen kaupunki/Maankäytön suunnittelu 2013.

Viiden tähden keskusta. Tampereen keskustan kehittämissuunnitelma 2017-2030 (hyväksytty 14.5.2018). Tampereen kaupunki.

Viinikanlahti. Kansainvälinen ideakilpailu. Kilpailuohjelma 15.5.2019. Tampereen kaupunki.

Verkkolähteet

Peltola, Jarmo, Viinikan kaavoitus: Työväen asuma-alue Hatanpään maille. Koskesta voimaa - sivusto. <https://www15.uta.fi/koskivoimaa/kaupunki/1918-40/viikaa.htm>

Suodenjoki, Sami, XIX kaupunginosa Kalevanrinne. Koskesta voimaa -sivusto. <http://www15.uta.fi/koskivoimaa/kaupunki/1918-40/XIX.htm>

Suomessa toimineet tiilitehtaat.

http://www.tiilitehdasperinne.com/kuvat/txt/Suomessa_1885-1978_toimineet_tiilitehtaat_h.html

Tampereen muistolaatat ja muut muistomerkit: Arkhimedeen ruuvi. Tampereen vesilaitoksen 100-vuotismonumentti. <https://www.tampere.fi/ekstrat/taidemuseo/muistomerkit/arkhimed.html>

Suulliset lähteet

Käyttöinsinööri Lasse Järvinen, Tampereen Vesi. Keskustelut kenttäkäynnillä 17.5.2019
Satamamestari Matti Joki, Tampereen kaupunki. Puhelinkeskustelut 15.5.2019 ja 3.10.2019
Seuran jäsen Turkka Virtanen, Takon Soutajat ry. Keskustelu kenttäkäynnillä 14.5.2019
Seuran jäsen Eija Petäjäniemi, Takon Soutajat ry. Keskustelu kenttäkäynnillä 14.5.2019
Valokuvaaja Teppo Moilanen, Tampereen museot. Keskustelut kenttäkäynnillä 17.5.2019, sähköpostikeskustelu 3.10.2019.

PIRKANMAAN MAAKUNTAMUSEO